

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS
2019 metai

2

LI

Vilnius 2019

LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

2019

2

Vilnius 2019

LITAUISCHES INSTITUT FÜR GESCHICHTE

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

2019

2

Vilnius 2019

Žurnalo leidybą finansavo

LIETUVOS MOKSLO TARYBA

PAGAL VALSTYBINĘ LITUANISTINIŲ TYRIMŲ IR SKLAIDOS
2016–2024 METŲ PROGRAMĄ

Projekto finansavimo sutartis Nr. S-LIP-19-10

Redakcinė kolegija / Editorial Board / Redaktion:

Egidijus ALEKSANDRAVIČIUS
Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuva /
Vytautas Magnus University, Lithuania

Krzysztof BUCHOWSKI
Balstogės universitetas, Lenkija /
University of Białystok, Poland

Jan JURKIEWICZ
Adomo Mickevičiaus universitetas Poznanėje, Lenkija /
Adam Mickiewicz University, Poznań, Poland

Tomasz KEMPA
Mikalojaus Koperniko universitetas Torunėje, Lenkija /
Nicolaus Copernicus University in Toruń, Poland

Česlovas LAURINAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Vėjas G. LIULEVIČIUS
Tenesio universitetas Noksvilyje, JAV /
University of Tennessee, Knoxville, USA

Bernadetta MANYŚ
Adomo Mickevičiaus universitetas Poznanėje, Lenkija /
Adam Mickiewicz University, Poznań, Poland

Elmantas MEILUS (pirmininko pavaduotojas / Deputy Editor-in-Chief)
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Jolita MULEVIČIŪTĖ
Lietuvos kultūros tyrimų institutas, Lietuva /
Lithuanian Culture Research Institute, Lithuania

Mathias NIENDORF
Greifswaldo universitetas, Vokietija /
University of Greifswald, Germany

Rimvydas PETRAUSKAS
Vilniaus universitetas, Lietuva /
Vilnius University, Lithuania

Sergej POLECHOV / Cepreij B. ПОЛЕХОВ / Sergey POLEKHOV
Rusijos mokslų akademijos Rusijos istorijos institutas, Rusija /
Institute of Russian History, Russian Academy of Sciences, Russia

Jolita SARCEVIČIENĖ (atsakingoji sekretorė / Executive Secretary)
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Vladas SIRUTAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Gintautas SLIESORIŪNAS (pirmininkas / Editor-in-Chief)
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Darius STALIŪNAS
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Saulius SUŽIEDĖLIS
Milersvilio universitetas, JAV /
Millersville University, USA

Joachim TAUBER
Šiaurės Rytų institutas Liuneburge, Vokietija /
Nordost Institut in Lüneburg, Germany

Theodore R. WEEKS
Pietų Ilinojaus universitetas Karbondelije, JAV /
Southern Illinois University, Carbondale, Ill., USA

Andrzej ZAKRZEWSKI
Varšuvos universitetas, Lenkija /
University of Warsaw, Poland

Registruota duomenų bazė:

Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in:
HISTORICAL ABSTRACTS. AMERICA: HISTORY AND LIFE.
EBSCO Publishing. Lituanistika

Recenzuojamas mokslo žurnalas, leidžiamas nuo 1971 m. Per metus išeina 1 tomas (2 numeriai).
Elektroninę straipsnių versiją pdf formatu galima rasti internetinėje svetainėje: <http://talpykla.istorija.lt/>

ISSN 0202-3342
e-ISSN 2538-6549

© Lietuvos istorijos institutas, 2019
© Straipsnių autoriai, 2019

S. C. R O W E L L

Lietuvos istorijos institutas

MEILUŽĖ IR RAGANA: KOTRYNA TELNIČIETĖ IR „JUODASIS“ JOS MITAS

ANOTACIJA Kotryna Hochstadė iš Telnicų (Moravija) žinoma kaip Žygimanto Senojo meilužė, jo nesantuokinių vaikų – Vilniaus vyskupo Jono iš Lietuvos kunigaikščių, Reginos Šafraniecienės, Kotrynos Montfortienės – motina ir Voiničiaus kašteliono, Lenkijos karalystės paizdininkio Andriejaus Košceleckio žmona. Apie jos asmenybę žinoma labai mažai – akcentuojama, kad buvo labai graži ir gražuolių motina bei močiutė. Pasak legendų – vyrų kerėtoja, ragana, moteris, kišusis ten, kur nereikia. Tačiau iš menkai išlikusių šaltinių galima susidaryti subtilesnį vaizdinį apie šią nežinomos kilmės moterį svetimos visuomenės aukštuomenėje iš tiesų nuolat priklausiusią nuo vyrų – meilužio, sutuoktinio, sūnaus – globos. Vis dėlto ji taip pat sugebėjo naudotis savo įtaka – sukaupė nemažai turto, savo klientų ratą.

RAKTINIAI ŽODŽIAI: Valdovo sugulovė, Žygimantas Senasis, Kotryna Telničietė, nesantuokiniai santykiai, „juodasis“ mitas.

ANNOTATION. Katarzyna Hochstadt of Telnicz (Moravia) is known as the mistress of Sigismund the Old, mother of his illegitimate children: bishop of Vilnius John of the Lithuanian Dukes, Regina Szafraniec, and Katarzyna Montfort, and wife of Andrzej Kościelecki, castellan of Wojnicz and sub-treasurer of the Crown of Poland. Little is known about her true personality, with the exception of the universally emphasized fact of her being a genuine beauty and the mother and grandmother of beauties. As the legend has it, Katarzyna was an enchantress, a witch, a woman who intruded where she was not supposed to. The few preserved sources suggest of a more subtle picture: a woman of an unknown descent in the higher society that was strange to her was in fact dependent on the grace of men – her lover, her spouse or her son. Katarzyna, however, managed to exercise her influence as she accumulated certain wealth and formed a circle of her clients.

KEYWORDS: the sovereign's concubine, Sigismund the Old, Katarzyna Telniczanka, fornication, the black myth

Kotrynos Telničietės arba Hochstadės (*Katherina de Ochstat de Thelnycz, Thilczerrinne, Katarzyna Telniczanka*, ap. 1480–1528) kilmė neaiški, ji buvo iš Telnicų miestelio Pietvakarių Moravijoje gyventojų, tikriausiai pirklių duktė, tapusi Kazimiero Jogailaičio sūnaus Žygimanto meiluže ir jo nesantuokinių vaikų Jono (iš Lietuvos kunigaikščių), Kotrynos Montfortienės, Reginos Šafraniecienės motina. Jos sesuo Margarita Telničietė (čekų šaltiniuose vadinta ir Marušos vardu) prieš 1511 m. ištekėjo už Olomouco miestiečio, audinių pirklio Leonarto Hohastegerio¹. Margaritos testamentu seseriai paliktas, deja, iš dalies jau užstatytas turtas rodo, kad nors Margarita buvo pasiturinti moteris, bet tikrai ne bajorė: savo seseriai ji ketino palikti namus, prekybos vietas, daržus, bet nemini jokių kaimų arba dvarų. Nėra seserų tėvų ar kitų giminių pėdsakų, jokio paveldėto nekilnojamojo turto, pastangų iš giminės pusės „pasipelnyti“ iš Kotrynos „laimės“. Nėra jokių duomenų apie tai, kaip ji susipažino su kunigaikščiu Žygimantu Jogailaičiu. Nelabai įtikėtina, kad ji tarnavo senosios karalienės Elžbietos Habsburgaitės Kazimierienės dvare, kaip nepagrįstai spėjo XIX a. istorikas Adolfas Pawińskis, o vėliau jo versiją kartojo lenkų istoriografija. Galima tik daryti prielaidas, kad reikėtų ją sieti su čekų ir vengrų karaliaus Vladislovo Jogailaičio dvaro aplinka. Tikriausiai Jogailaičių (karaliaus Vladislovo arba jo brolio Žygimanto) dvarui audinius tiekė Hohastegeris. 1505 m. birželio 30 d. dėl neaiškios priežasties kunigaikštis Žygimantas liepė savo išdininkui mokėti Kotrynos seseriai Marušakai penkis florenus per dvaro tarną Balyckį². Kaip seniai pastebėta, Žygimanto Jogailaičio sąskaitų knygoje

¹ P. Kozák, *Ženy v okolí jagellonského prince (pozdějšího polského krále a litevského velkoknížete) Zikmunda I. do jeho sňatku s Barborou Zápolskou, Šwiat kobiet w Czechach i w Polsce w średniowieczu i w epoce nowożytnej*, red. W. Iwańczak, A. Januszek-Sieradzka, J. Smolucha, Kraków, 2018, s. 82–83. Leonardas Hohastegeris veikė ne vien Olomouce, bet ir Vroclave, Krokovoje bei Krnove (tarp Silezijos ir Moravijos). 1511–1519 m. Olomouco teismo knygų duomenimis, Hohastegeriai turėjo namą prestižinėje Olomouco dalyje, netoli dominikonų Šv. Mykolo vienuolyno. Taip pat aišku, kad XVI a. antrame dešimtmetyje situotiniai turėjo nemažai skolų, o Kotrynai atitekęs sesers palikimas – užstatytas. Bevaikiams Hohastegeriams teko bankrotas ir istorijos užmarštis. *De Thelnycz* rodo seserų geografinę kilmę be jokių socialinės kilmės įrodymų (kaip Vilniaus kanauninkų Pranciškaus Lvoviečio [*de Leopoli*], Erazmo Krokoviečio [*de Cracovia*] atvejais). XV a. Telnice priklausė vienuoliams, o XVI a. pr. juos išpirko kilminga Pernštejnų šeima, kaip seniai pastebėjo lenkų genealogas Zygmuntas Wdowiszewskis, žr. Z. W d o w i s z e w s k i, *Genealogia Jagiellonów i domu Wazów w Polsce*, Kraków, 2017, s. 80.

² Ad mandata domini principis Maruschke sorori Kathrine per manus Balycki dedi V florenos, Rationes Curiae Sigismundi Jagellonici, ducis Glogoviensis et Opaviensis, Silesiae et Lusatarum summi capitanei, de annis (1493) 1500–1507, *Účty Dvora Prince Zikmunda Jagellonského, vévody hlohovského a opavského, nejvyššího hejtmána Slezska a Lužic, z let (1493) 1500–1507*, ed. P. Kozák, Praha, 2014, p. 482.

išlaidos Kotrynai dažnai pažymėtos ne jos vardu, bet sutartiniu ženklu (žvaigžde arba raidėmis *C.R.* – A. Pawińskiego iššifruotos neteisingai kaip *ER*). Čekų tyrinėtojas Petras Kozákas pabrėžia, kad Kotrynos visas vardas įrašytas dažniausiai Opavoje arba Glo-guve, t. y. ne Krokuvoje. Nors tokį reiškinį galima susieti su išdo tarnų diskretiškumu, tačiau nedera pamiršti, kad valdovų santykiai su sugulove nei gėdos, nei visuotinio nepasitenkinimo nekėlė. Žygimantas, nors ne toks jaunas (gimęs 1467 m.), dar nebuvo vedęs, tačiau nesantuokiniai vaikai, ypač legitimizuotas sūnus – tarsi liudijo, kad sugeba susilaukti įpėdinių. O Kotrynos miestelėnišką kilmę galima palyginti su Žygimanto Augusto sugulovės Barboros Gizankos socialine padėtimi – ji buvo Varšuvos miesto tarėjo Jono Gizo duktė, vietinių bernardinų auklėtinė. Augustas ją pirmąsyk pamatė būtent vienuolyno bažnyčioje³.

Kotrynos istorinį portretą suformavo beveik išskirtinai jos tikri ar pavydžių priešų sugalvoti santykiai su vyrais – ne su tėvu, bet su Jogailaičiu Žygimantu, su jo ištikimu tarnu, jos vyru Andriejumi Košceleckiu (*Andrzej Kościelecki*), su jos sūnumi, Vilniaus vyskupu Jonu (iš Lietuvos kunigaikščių), kuris iki kūdikystės pabaigos buvo minimas labiau kaip Kotrynos sūnus⁴. Kai 1510 m. legalizuodamas Jono kilmę ir jį įbajorindamas popiežius Julius II pamini Kotrynos garbingą bajorišką kilmę, tai iš tiesų yra daugiau mandagi kalbėsena, nors ne tik – tokia atributika svarbi ne tiek jos gyvenimui, kiek jos sūnaus, popiežiaus malonės gavėjo, ateičiai ir karjerai, kai Lenkijoje ir kitų Jogailaičių valdose kanauninko, prelatų, vyskupų vietos būdavo rezervuotos su retomis išimtimis vien abiejų kilmingų tėvų sūnums⁵. Nors Jonas pripažintas kaip gimęs tarsi dviejų kilmingų asmenų santuokoje, *tarsi* čia svarbus ir reikšmingas žodis. Nebūta jokių abejonių, kad ateityje Žygimantas ir Kotryna nė neketina „tvarkyti“ savo santykių (t. y. susituokti). Poros dukterys, kiek galima spėti iš likusių šaltinių, liko neįteisintos. Panašiai vėliau Kotryna bus *magnifica* dėl to, kad tapo kilmingo vyro žmona ir vyskupo kunigaikščio motina. Tokie kreipiniai atspindi jos tuometinę padėtį visuomenėje, o ne jos kilmę. Jų sūnus buvo *naturalis*, o ne *spurius* nuo 1511 m. rugsėjo 12 d. (ankstyviausias tėvavardžio paminėjimas) *Joannis de Thelnycz ex ducibus Lythuanie*. Tiesa, Kotrynos ir Žygimanto dukterys taip pat paminėtos kaip būtent jos palikuonės, nors Žygimantas rūpinosi jų auklėjimu, garbingai ištekino (Reginos vestuvės netgi įvyko Vavelyje), 1518 m. Jonas dalyvavo tėvo vestuvių su Bona Sforca iškilmėse. Dvi Kotrynos nesantuokinės dukterys – *filie Katherine*,

³ Z. W d o w i s z e w s k i, min. veik., s. 197–199.

⁴ Taip parašyta kūdikio Jono gimimo horoskope: *1499 ... Nativitas rectificata ... Johannis filii Kathrine*, Biblioteka XX. Czartoryskich (toliau – BCz), rkp. 3227, l. 151–152; K. R á b a i, An Educated Jagiellonian Prince, *Studia historica Nitriensia*, t. 21, 2017, č. 1, p. 94–95.

⁵ *Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae...* (toliau – *VMPL*), t. 2, ed. A. Theiner, Roma, 1861, Nr. 366, p. 334–336: *1510 07 29, pro nobili etiam illustri ac legitimo teneri*.

o santuokoje po tėvo mirties gimusi Beata Koščelecka – *filia Magnifici olim Andree de Koszieliecz*⁶.

Kaip jau minėta, 1500–1510 m. „užšifruota“ Kotryna pasirodo Žygimanto Jogailaičio sąskaitų knygoje – su vaikais arba be jų. Nėra jokių užuominų, iš kur ji atsiradusi arba kokia jos funkcija dvare. Žygimanto tarnai jai perdavė įvairias nereguliariai įrašytas sumas nuo 10 iki 45 florenų per mėnesį. Per šešerius metus (1500–1505) Žygimantas išleido per 500 florenų savo sugulovės reikmėms (audiniams, drabužiams, namo nuomai, vaistams, papuošalams, paslaugoms – pvz., sūnaus žindymui)⁷. Jinai prisijungdavo prie valdovo ir Gloguve, ir Opavoje, ne vien tik Krokuvoje⁸. Tarp dvaro izdo pareigūnų minimi Jurgis Tužas (*Jerzy Thurzo*), Kristupas Šidlovieckis (*Krzysztof Szydłowiecki*), su kuriais susitiksimė ir vėliau.

Vis dėlto prie 40-mečio artėjančiam Žygimantui 1506 m. tapus Lietuvos ir Lenkijos valdovu ir 1508 m. LDK žemėse pergyvenus rimtus politinius neramumus, Jogailaičiui kilo būtinybė susirasti tinkamą žmoną, būsimą teisėtą palikuonių motiną. Jau 1509 m. kovo–balandžio mėnesį per Petrikavos seimą Lenkijos Ponų taryba primygtinai prašė valdovą teirautis pasiuntinybėmis dėl santuokos su Meklemburgo kunigaikšyte Kotryna⁹. Pamažu pasikeitė ir Kotrynos gyvenimas.

⁶ Archiwum Kapituły w Krakowie (toliau – AKK), Acta actorum II, fo 273. Dėl reikšmingo skirtumo tarp *naturalis* ir *spurius* – žr. S. M c D o u g a l l, *Royal bastards. The Birth of Illegitimacy, 800–1230*, Oxford, 2017, p. 42. Apie Kotrynos dukteris žr. Z. W d o w i s z e w s k i, min. veik., p. 192–197; Jono dalyvavimas tėvo vestuvėse – *Rocznik Świętokrzyski*, dopelnienie II, *Monumenta Poloniae Historica*, t. 3, p. 94: *item dux Janussius de genere ducum Lythwanie*; paminėtas Silezijos, Mazovijos kunigaikščių (Žygimanto svainių, Piastų (Radvilaitės)), Ostrogiškio sąrašė; Beatos kilmė – Archiwum Główne Akt Dawnych (toliau – AGAD), Metryka Koronna, ks. 55, l. 266v. Beatos ir Jono giminystę aiškiai rodo teismo šaltiniai: Reverendissimum dominum Joannem episcopum Vilmensem necnon generosam Beatam virginem filiam olim magnifici Andree de Coszyelecz castellani Voyniciensem et Regni Polonie thesaurarium *germanos ac uterinos* olim magnifice Catherine castellane Voyniciensis – Archiwum Narodowe w Krakowie (toliau – ANK), Oddz. I Na Wawelu, Acta castriensia palatinatus Cracoviensis, liber 39, p. 294 (1529 10 06).

⁷ A. P a w i ń s k i, *Młode lata Zygmunta Starego*, Warszawa, 1893, s. 265–267; naujausi duomenys: *Raciones curiae*, s. 20, 29, 110, 148, 149, 153, 154, 163, 171, 202, 218, 225, 255, 259–263, 78, 319, 323, 331, 338, 342, 358, 363, 364, 366, 368, 380, 390, 410, 439, 445, 461, 465, 468, 482, 501, 521. A. Ś w i e ż a w s k i, Koščelecka (z Kościelca) Katarzyna, *Polski słownik biograficzny* (toliau – PSB), t. 14, Kraków, 1968–1969, s. 397–398. Išsamiausias Kotrynos gyvenimo aprašas – Z. W d o w i s z e w s k i, min. veik., p. 182–186; apie jos vaikus Joną, Reginą, Beatą ir Kotryną žr. ten pat, p. 186–196; taip pat žr.: U. B o r k o w s k a OSU, *Dynastia Jagiellonów w Polsce*, Warszawa, 2011, s. 561, vaikai – p. 562–564. Naujų duomenų apie Hohastegerius, Žygimanto Jogailaičio sąskaitų knygas teikia: P. K o z á k, min. veik., p. 76–86.

⁸ S. N o w o g r o d z k i, *Rządy Zygmunta Jagiellończyka na Śląsku i w Łużycach (1499–1506)*, Oświęcim, 2015, s. 31.

⁹ A. P r z e z d z i e c k i, min. veik., t. 1, p. 8; *Acta Tomiciana*, t. 1, s. 31, commentarius: *ut rex ad conjugium animum suum inclinaret, sumeretque sibi uxorem, regni ac vite sociam, ex qua successorem sibi in regno relinqueret*.

1509 m. spalio 29 d. už savo pačios lėšas garbingoji (*edle*) ir dar vieniša ponia Kotryna *Telliczerenn* iš Hanso Bako, tarpininkaujant Krokuvos pirkliui ir valdovo finansininkui Jonui Boneriui, nusipirko namą sostinėje tarp Jurgio Tužos ir Eustachijaus Šulco (*Eustachy Scholt*) sodybų. Tuža buvo artimas valdovo išdo tarnas, Eustachijus – įtakingas miestietis, būsimo Vilniaus kanauninko Erazmo Eustachijaus tėvas. Bako įpėdiniai pasiliko sau teisę per dvejus metus atpirkti namą už 1000 aukso guldenų ir papildomai atlyginti, jei per tuos metus Kotryna prie namo ką nors pristatytų¹⁰. Kotryna nebuvo Krokuvos miestietė, tad per dvejus metus turėjo gauti miestietės teises, susirasti tinkamą vyrą arba namą parduoti. Istoriografijoje šis namas sutapatintas su Bracka gatvės namu „Po Balta Galva“ (dabar rekonstruotas ir, ironiška, vadinamas *Pod Meduzą*). Berods, Kotryna ketino tapti Krokuvos miestiete (su teise valdyti nekilnojamąjį turtą) ir kaip nors užsidirbti pragyvenimui. Šį mūrinį namą *in platea Sancti Francisci seu Fraternitatis* (lenk. *Bracka*) 1528 m. paveldėjo jos vaikai Jonas ir Beata bei anūkės Ona, Suzana ir Kotryna Šafraniecaitės, kaip žinome iš 1533 m. kovo 5 d. pastato užstatymo už 600 florenų tėvo Jeronimo Šafranieco skoloms padengti¹¹. 1509 m. spalį pirmą kartą išlikusiame šaltinyje Kotryna pavadinta Telničiete (*de Thelnycz, Telniczanka, Telniczerova*).

1510 m. Žygimantas toliau rėmė meilužę ir jos sūnų; pinigų jai perduodavo per Andriejų Koščeleckį, Lenkijos karūnos paizdininkį – 100 florenų už Kotrynai duotą perlą, 2 florinus – Jonui lovai pirkti, daugiau kaip 11 florinų sidabro taurėms (*bicarii*) gaminti ir 14 markių, 18 skotų – darbui¹². Kol Kotryna su Žygimantu aktyviau palaikė santykius, sąskaitų knygoje matosi tokios vienkartinės dvaro išlaidos. Valdovui dėl valstybės interesų sugulovę pašalinus iš dvaro aplinkos, Žygimantas toliau Kotryną aprūpino stambesnėmis nuolatinėmis pajamomis iki gyvos galvos, net ir turėdamas omenyje galimybę, kad ateityje ji ištekėtų. 1510 m. rugpjūtį karalius sugulovei paskyrė metines 100 vengriškių

¹⁰ ANK, Oddz. III, akta miasta Krakowa, Acta consularia civitatis Cracoviensis, 431, p. 523: *Die quo supra* (p. 522: *Sabbato in vigilia Sanctorum Simonis et Jude [1509]) Der nathhefftig herr Hannes Boner unses rat mitprude hot vor uns geoffenbart un bebaten, das das haws awff der beude gassn zwusschen Hern Jorge Thuczzi und Eustachy Scholt hewssen gelegen welches her von etwan Hannus Barks egen gekewfft hat und ym Jare voretgegangen wort ynhelt das selbige haws ist und geboret die edle fraw Katerine Telliczerenn und is mit ir gelde kefft und bezalt...* Eustachijaus Šulco ir Kauno klebono, Vilniaus kanauninko Erazmo giminytę patvirtino teismo byla dėl Erazmo ne visai teisėto Dluogošo šeimos turtų paveldėjimo – ten pat, Acta consularia Cracoviensia. Inscriptionum liber 433, p. 596 (1529 05 24): *in absentia venerabilis domini Erasmi Eustachy olim Scholcz filii, prepositi Cawnensis...*

¹¹ AGAD, Metryka Koronna (toliau – MK) kn. 48, l. 712–713: *debiti illique* [Mikalojui Šidlovickiui] *in eisdem sexingentis florenis domum filiarum suarum Anne, Zuzanne et Katherine hic Cracovie in platea sancti Francisci seu Fraternitatis sittam morte Magnifice olim Katherine de Thelnycz ad eisdem filias suas devolutam per modum obligacionis inscripserat.*

¹² *Rachunki podskarbiego Andrzeja Kościeleckiego z lat 1510–1511*, oprac. A. i H. Wajs, Kraków, 1997, s. 6, 8, 19.

aukso florenų pajamas iš Krokuvos žydų činšo. Prieš tai šiuos pinigų gaudavo žymus keturių Jogailaičių dvaro gydytojas, ispanų kilmės žydas Izaokas. Kasmet per Mykolines (rugsėjo 29 d.) jam už daugiametes paslaugas priklausė 100 florenų suma; žydai įpareigoti Kotrynai mokėti po 25 florinus per ketvirtį (*Quatuor temporibus*) be jokių vėlavimų¹³. Regis, tai, kas gydytojui buvo tarsi metinė premija, išmokėta daugmaž Jom Kipuro laikotarpiu, Kotrynai – gyvenimo reikmėms skirta renta. Gavėja turėjo melstis Dievui už dosnų karalių.

Berods, 1510 m. rugsėjį Žygimantas paskutinį kartą liepė savo pažiūdininkui skirti pinigų dovanėlėms Kotrynai – sidabrinėms taurėms. Gali būti, kad tai buvo dovana Kotrynos vestuvėms, kurių data mums nežinoma. Valdovas ją ištekino už Andriejaus Koščeleckio (1455–1515), kuris buvo vyresnis už Kotryną bent 25 metais, už Žygimantą – 12 metų. Tai buvo ištikimas valdovo tarnas, kaip jį jau po mirties apibūdino įžymus istorikas Jodokas Liudvikas Decijus: „žmogus, sukurtas karaliaus tarnybai, meilus valdovui, valstybei reikalingas“¹⁴. Koščeleckis nuo 1509 m. buvo Lenkijos karalystės pažiūdininkis, Osvecimo seniūnas (vėliau 1510 m. Invroclavo seniūnas, 1512 m. – Senojo Sončo (*Stary Sącz*) seniūnas, 1513 m. Zatoro ir Voiničiaus (*Wojnicz*) seniūnas, karaliaus valdytojas Mažojoje Lenkijoje (*wielkorządca, burgrabia krakowski*). Galbūt tai jis padėjo savo naujai žmonai įsigyti Krokuvos miestietės teises. Koščeleckis rūpinosi savo naujos šeimos

¹³ AGAD, MK, ks. 24, l. 299r [*Matricularum Regni Poloniae Summaria: Excussis Codicibus, Qui in Chartophylacio Maximo Varsoviensi Asservantur* (toliau – MRPS), t. IV, ed. Teodor Wierzbowski, Jakub Sawicki, Varsoviae, 1905, Nr 9589]: *Sigismundus Dei gratia etc. Significamus tenore presencium quibus expedit universis et singulis presentibus et futuris, Quia nos Nobili Katherine Thylczerinne gratiam fatientes ut Deum pro nobis exorare possit, sibi centum florenos hungaricales census anni pro festo Sancti Michaelis quotannis nobis ad fiscum a Cracoviensibus Iudeis solvi soluti eos videlicet quos Isaac Iudeus de gratia et munificentia nostra proxima [1510 07 11], anno Domini quingentesimo decimo. 1509 06 14, MK 29, l. 124v (MRPS IV 9024) – 100 fl. Činšas dr. Izaokui ispanui – 100 fl. kasmet per Mykolines už praityje suteiktas paslaugas nuo Aleksandro Jogailaičio laikų, plg. U. Borkowska, min. veik., p. 169; M. Horn, Medycy nadworni władców polsko-litewskich w latach 1506–1572 (ze szczególnym uwzględnieniem lekarzy i chirurgów żydowskich), *Biuletyn Żydowskiego Instytutu Historycznego w Polsce*, 1989, nr 1(149), s. 3–23.*

¹⁴ U. Borkowska, min. veik., p. 186 (cituoiant Jodocus Ludovicus Decijus, *De Sigismundi Regis temporibus, Cracoviae 1521*). Lenkų istoriografijos mitas, kad Koščeleckiams būta gėdos dėl Andriejaus santuokos su Kotryna, nepagrįstas (S. Szymborski, *Kościelcecy ze Skąpego herbu Ogon i ich protoplaści. Studium z dziejów późnośredniowiecznej rodziny możnowładczej*, Gdańsk, 2018, s. 428, 434) – būtent po šito mezalianso Koščeleckio karjera sužydėjo.

gerove – buvo aktyvus savo posūnio interesų gynėjas, paminėtas šaltiniuose kaip *vitricus*, už jį veikė Krokuvos kapituloje, užtikrindamas berniuko kanauninko pareiginius turtus. 1515 m. vasario 14 d. paaugliui Jonui nederamai šėlstant Italijoje, Gniezno arkivyskupas Jonas Laskis gavo laišką, kuriame prašyta gerbiamą paiždininkį įspėti, jog verta susirasti tinkamą prižiūrėtoją „prepozitui“. 1516 m., jau po Koščeleckio mirties, jo brolis Mikalojus toliau globojo Joną¹⁵. Savo testamente, kurio vienu iš vykdytojų paskirtas valdovas, Koščeleckis pasirūpino žmonos išlaikymu, atskyrė palikimą jūdviejų dar negimusiam vaikui (būsimajai Beatai). Jonas iš jo nieko nepaveldėjo – jaunas dvasininkas tebeturėjo ne mažiau rūpestingą gyvą tėvą. 1509–1515 m. Koščeleckis ėjo miesto prokuroro pareigas, jo aplinkoje atsidadė būsimi Jono bendražygiai. 1512 m. būtent Koščeleckio Krokuvos dvarelyje sukaupti ir tvarkyti visi dokumentai, reikalingi Jono išrinkimui Poznanės kanauninku. Būsimas valdovo notaras ir Vilniaus kanauninkas Erazmas, Eustachijaus sūnus, turėjo reikalų su Koščeleckiu dėl vienos Švč. Mergelės Marijos bažnyčioje esančios koplyčios. Erazmo tėvas – tas pats Eustachijus (Šulcas), Kotrynos 1509 m. nupirkto namo kaimynas.

1517 m. vasario 19 d., siekdamas įgyvendinti Koščeleckio testamento sąlygas, kurio vykdytojas buvo jis pats kartu su Andriejaus broliu Stanislovu, Žygimantas Senasis Kotrynai perdavė vyro remontuotą namą-sodybą Pilies gatvėje (*ulica Grodzka*), prie Jurstų kolegijos (netoli dabartinės Šv. apaštalų Petro ir Povilo bažnyčios), kad „jame Taurioji Ponia Kotryna Telničietė galėtų apsigyventi su dukra Beata Koščelecka, kurią globoja ir auklėja“¹⁶. Dieną prieš tai valdovas Kotrynai suteikė teisę iki gyvos galvos (*ad tempora*

¹⁵ Jono elgesys Italijoje – L. Gładyszewski, Korespondencja studentów bolońskich z przymasem Janem Laskim, *Studia Gnesnensia*, t. 3, 1977, s. 272. Mikalojaus Koščeleckio veikla: AKK, Acta Actorum II, l. 304v, 1516 05 20: *Domum canonicalem in dextro latere ad Castrum eunti sub monte, quem Magnus dominus Nicolaus de Coszelec etc apud dominos capitulares pro venerabili domino Joanne preposito Plocense sub certis condicionibus, que non sunt subsecute iuxta delegacionem superius contentam insolidum obtinuerat...*

¹⁶ AGAD, MK, ks. 29, l. 479r–v, 1517 02 19: *Sigismundus etc. Significamus tenore presencium universis, Quia considerans multiplicia merita Magnifici olim Andree de Coszcielec castellani Woynicensis et Regni nostri Thesaurarii necnon Magnifice Catherine de Thelnycz, uxoris eius legitime, quibus se fecerunt nobis plurimum commendatos ob eadem merita condignis favoribus eandem Katherinam prosequi volens, ut presertim habens in prospectu, quod filia prefati olim Andree de Coszcielec || apud ipsam nutritur, fovetur et educatur, sibi habitacionem et usum liberum domus sive curie site in civitate nostra Cracoviensi in platea castrensi prope domum Juristarum et e regione ipsorum Collegii, quam prefatus olim Andreas, maritus ipsius, sumptibus suis propriis instauravit ac edificavit et ornavit et in qua duo millia quingentos florenos monete Regni nostri, triginta grossis florenum quemlibet computando, racione impensarum in edificiis factarum, habet inscriptam, quamque nostre et aliorum executorum testamenti sui dispositioni commisit, dando et concedendo duximus damusque et concedimus per presentes per ipsam Katherinam tenenda, habenda, utfruenda et possidenda ad nostre voluntatis beneplacitum harum quibus sigillum nostrum est impressum testimoni litterarum. Datum Wilne feria quinta ante festum Cathedre Sancti Petri, anno Domini millesimo quingentesimo decimo septimo, regni vero nostri undecimo.*

vite ipsius extrema) gauti pajamas iš netoli Krokuvos esančių karališkujų Slomnikų ir Rakovicų valdų (kurias kadaise prižiūrėjo Košceleckis). Jeigu Kotryna daugiau nebeištekėtų, jai mirus tie turtai grįžtų valdovui, o jei tuoktųsi antrąsyk (*transeunte vero eadem Catherina ad secunda vota*), valdovas atpirktų iš jos tas dvi valdas, o pinigus investuotų į kitą jos nuožiūra išrinktą turtą (kuris jai priklausytų iki mirties). Praėjus dar trejetui metų, Žygimantas patvirtino šią suteiktį¹⁷. Tai, kad ši finansinė parama Kotrynai apmokėta iki gyvos galvos, matoma iš vienos paskutiniųjų turimų žinučių apie ją – 1528 m. rugpjūčio 25 d. įrašo Krokuvos miesto knygoje apie šiuos pinigus ir audringą (*tempestive*) ginčą su vietiniais smulkiais bajorais Jokūbu Drabu ir Stanislovu Zalka¹⁸. Iš vyro Kotryna paveldėjo 2500 aukso florenų nuo minėtų Slomnikų valdų, 1800 florenų nuo Rakovicų valdų, visus namų baldus, brangakmenius ir įvairių kitų daiktų¹⁹.

Tų pačių 1517 m. kovo 26 d. Kotrynai atsirado galimybė pelnytis iš dar vieno palikimo – Krokuvoje įsigaliojo jos sesers, Olomouco miestietės Margaretos Hohestagerienės anksčiau paminėtas testamentas²⁰. Tvarkant šiuos reikalus pas miesto tarėjus Kotrynai atstovavo jos *geborne vorinunden, mitebruder* kilmingasis (*edele*) Mikalojus Glinskis,

¹⁷Ten pat, l. 478v–479: 1517 02 18, Vilniuje: *Conservacio ad vitam Magnifice Katherine de Telnycz, relicte olim Magnifici Andree de Coszcielec, Regni Polonie thesaurarii, in Schlumniki et Rakowycze. ...ob eadem merita specialem gratiam prefate Katherine facere volens*; Metryka koronna, kn. 35, s. 32–33, 1520 07 31 Torunėje: *Conservatio ad vitam magnifice Katherine de Thelnycz in advocatia Solomnyncensi*. Žygimantas patvirtina Kotrynos teisę valdyti Slomnikų miestelį-vaitiją (*advocatia*) iki gyvos galvos, susigrąžindamas tuos turtus po jos mirties, mokėdamas kompensaciją jos įpėdiniam.

¹⁸ANK, Oddz. I Na Wawelu, Księga Grodzka 40, s. 746: *Feria tertia festi sancti Michaelis archangeli... super magnificam Katherinam relictam olim magnifici Andree de Coszcielec castellani Voyniciensis ac Regni Polonie thesaurarii in Czlunik et in Rakovicze tenutarii feria secunda ispa die festi sancti Bartholomei apostolie proxime iam preteriti cum nobilibus Jacobo Drab de Sappow et Stanislaio Zalka de eadem Sappow heredibus ... dum aduc predicta Katherina Coszcielecka vixit.*

¹⁹AGAD, MK, ks. 29, s. 346: *Item magnifice domine Catherine uxori sue duo milia et quinquaginta florenos in auro, quos habet super Slomnyki et decem octo centa florenos in moneta, quos habet super Rakowycze inscribit, donat et legat ... dat et legat omnem supellectilem domesticam: mensas, cistas, caldaria.*

²⁰ANK, Oddz. III, Archiwum miasta Krakowa, Consularia Cracoviensia 432 (1512–1526), s. 320–321: *Eodem die [feria sexta post Annunciationis] Dy grosmechtige un edele Fraw Katherina von Stelnycz des grosmechtigern herrn Andree Koschieleczy Castellani Woynycziensis wnn schatzmesters des Konighreichs von Polen et nochgelossene Withwe durch den edelen herrn Nicolaum Glynsky, yre geborne vorinunden/ hatt vor wnsin syezen den Rate bekant, das sy mit Erbarn Lenhardt Hohesteiger burger zcw Vlmuncz yre schwager sich fruntlich unn guttiklich vortragen wn vereyniget hatt der gutten halben, welche dy edele Fraw Margaretha Stelnyczern, yre schwester wn des obgenantes Lenhards Hohesteigers eliche hawsffraw hynder ys gelossen hatt, also wn in solch weise das dy obgemelte Fraw Katherina aws sunderlich gunst wnn gewode hatt gutwillig abgetreten, gegeben wn gescheucht dem obgenanten Lenhardt yrem schwager alle kleynott un dy genant mochten werden welche yn vorfanzunge sint, das er dy mit seynen eigenen gelde awskowffen soll wn dy vorsich schuld wnn damit zcw thun wn zcw lassen noch seynen willen ... || ... Item was ist von standerben als nemlich hawsern, kawffkammern, garten ader andere ligende guttir vorlehe Fraw Margaretha yr swester hynder hyr gelossen hatt gekawfft ader gelt darwff gehot, wo dy gelegen sint, das alle soll dy offtigenante Fraw Katherina Schaczmeisterin als dy neste erbeneine vorsich nemen...*

Krokovos miesto tarybos narys. Iš sesers Kotryna paveldėjo papuošalų, drabužių, namų, prekyviečių, sodų ir kitokio turto bei suteikė Glinskiui visus įgaliojimus tvarkyti reikalus kartu su svainiu Leonartu Hohestageriu Olomouco miesto taryboje. Ji įpareigojo svainį papuošalus išpirkti jo paties pinigais, kad padengtų velionės sesers skolas. Nekilnojamąjį turtą Hohestageris turėjo parduoti, o gautus pinigus perduoti Kotrynai.

Tokiu būdu dar prieš Žygimantui vedant antrąją žmoną, Bario kunigaikštytę Boną Sforcą (1518 m.), Telničietė buvo turtinga našlė. Jai buvo apytiksliai 38 metai, Bonai – 23. Kotryna valdė du namus Krokovos centre, turėjo mažiausiai 2500 kapų grašių metines pajamas. Ją per atstumą finansiškai išlaikė Žygimantas Senasis. 1518 m. jūdviejų duktė Regina ištekėjo už Senojo Sončo kaštelono ir Sandomiero seniūno Jeronimo Šafranieco, ir sklido gandai, kad antroji dukra Kotryna ištekės už Valachijos kunigaikščio. Iš tiesų po 1522 m. ją vedė Jurgis Montfortietis. Tik 1516 m. gimusiai dukrai Beatai Koščeleckai dar reikėjo motinos globos, vėliau ji augo karališkame dvare kartu su Bonos Sforcos vaikais²¹. 1519 m. rugsėjį Telničietės sūnus Jonas buvo paskirtas Vilniaus vyskupu. Dvaro aplinkos žmonės laikė ir motiną, ir sūnų ambicingais bei įtakingais asmenimis, pavojingais konkurentais. Vis dėlto jų įtaka nebuvo tokia jau didelė.

1520 m. Torunėje Poznanės vyskupas ir Lenkijos karalystės kanclerio pavaduotojas Petras Tomickis savo sūnėną, karaliaus sekretorių, Krokovos kanauninką, Poznanės kanauninką ir prepozitą Andriejų Kžickį informavo, kad iš Krokovos atvykę „Gyvatės“ (*vi-pera*), t. y. Vilniaus vyskupo Jono iš Lietuvos kunigaikščio pasiuntiniai su laišku, pritariančiu jo paskyrimui kitos diecezijos vyskupu – regis, slaptai kalbama apie Jono konkurenciją su Andriejumi dėl skyrimo Peremislio vyskupu, ir bent Petruai atrodo, kad „Gyvatei“ sekasi gerai²². Andriejus buvo 17 metų vyresnis už Joną, kilęs iš garbingos, bet nuskurdusios šeimos, konkuravo dėl paskyrimo aukštu dvasininku. 1519 m. Jonui atsistatydinus iš Poznanės prepozito pareigų, jo vietą veikiausiai užėmė Andriejus (bent jau tokia prielaida įsitvirtinusi istoriografijoje). 1520 m. gruodžio 31 d. iš Kujavijos Breste Andriejus pranešė dėdei Petruai, kad atvykę svečiai: trigubai nuodingos Kirkės (Kirkė – deivė, kerėtoja, užbūrusi Odisėją) sūnus vyskupas Jonas. Kžickis teigia, kad ji, t. y. Kotryna Telničietė, Kirkė, pražūtinga visiems ją pažįstantiems. Jis skundžiasi, esą girdėjęs ir žinaš, ką jinai daro ir rezga, ir ką daro tie, kurie įsivaizduoja turintys valdžią savo rankose²³.

²¹ Z. W d o w i s z e w s k i, min. veik., p. 182–186, 192–196.

²² J. P i e t r z a k - T h é b a u l t, A. Krzycki, Andreas Cricius (1482–1537): Evêque de paradoxes, *Seizième siècle*, 11 (2015), p. 43–58. H. B. S e g e l, *Renaissance Culture in Poland: The Rise of Humanism, 1470–1543*, Ithaca and London, 1989, p. 208–211.

²³ *Acta Tomicianiana*, t. V, Poznań, 1857, Nr. 264, p. 257: *rediit hisce diebus nuncius Vipere ex Cracovia cum litteris commendaticis a domino Boner et bene sperare videtur eadem Vipera de rebus suis; ten pat, Nr. 320, p. 353: Veniunt huc hospites illi, filius videlicet Circes trivenefice, cum qua etiam familiaritatem habet fundi nostro calamitas, que quid agat, quid coquat et excantet, quid subministratum ab his, qui se regnum habere putant, quum herum suum his ineptiis irretitum habent scimus ingemiscimus, conficimur.*

Istoriografijoje per keletą amžių susiformavo mitas, kad Kotryna kišosi į Vilniaus vyskupo Jono reikalus. 1522 m. (tikslensnio datavimo neturime) Petras Tomickis pasiskundė savo bičiuliui Lenkijos kancleriui Kristupui Šidlovieckiui, kad jis girdėjęs gandų, kaip ta kerėtoja (dar kartą įvardijama Kirke) kažką išdarinėja kartu su neįvardytu žydų gydytoju ir ponu Šafraniecu (jos žentu). Reikia esą Kotrynos bijoti, stebėti ją ir jos veiksmus, nors nieko blogo Šidlovieckiui nėra padariusi. Tuo metu, esą, ji veikė Plocko vyskupijos prepozitūros žemėse. Tikriausiai toje vyskupijoje prepozitaujant Jonui iš Lietuvos kunigaikščių (1512–1519?), Andriejus Koščeleckis arba jo žmona prižiūrėjo sūnui pavaldžias žemes, o jos interesai Plocko (Mazovijos) kaimuose prasitęsė ir po 1519 m., kai (tikriausiai) Jonas atsistatydino iš prepozito pareigų²⁴.

Kžickis ir jo draugai pasijuokė ne tik iš Kotrynos, bet ir iš paties karaliaus, o vėliau iš karalienės Bonos: kol slibinas buvo pasislėpęs po rūmais – merdėjo vien Krokuva, o dabar, kai slibinė sėdi pačiuose rūmuose – žūsta visa tėvynė. Bona nekreipė dėmesio į Kžickio piktadarybes, jį apdovanojo ir su juo susidraugavo. Jis gražiai rašė ir apie pirmąją Žygimanto karalienę (Barborą Zapolietę, kurios sekretoriumi buvo), ir Kotrynos puikią dukterį Beatą Koščelecką²⁵. Yra aišku, kad Kžickis ir Tomickis tikėjo turintys baimintis motinos ir sūnaus bei jų artimų santykių su valdovu. Nuo XVII a. istoriografijoje kartojamas Kžickio dvielis:

Et pater et genitrix et vitricus atque noverca

Dic, uni atque uno tempore, qui fuerunt.

(Ir tėvu, ir motina, patėviu bei pamote

Tuo pačiu gi metu, sakyki, kas buvo)²⁶.

²⁴Ten pat, t. VI, Poznań, 1857, Nr. 86, p. 105: *Ea, que mihi scripsit secreto de doctore judeo et domino Schafraniecz ac illa Circe, non dubito esse vera, sciens mores ejus femine. Non merita est quidem vestra Magnificencia de illa quidquid mali, quin et illam et ejus negotia tueri solet, ego etiam nulla in re illi offeci unquam, utcunque mihi nunquam fuit affecta, tamen ut est illius mala mens, malus et perditus animus, expedit ut ambo ab illa caveamus. Agit nunc in bonis prepositure plocensis vaditque ad illam dominus episcopus, ejus filius, molestia ob repulsam captam in hoc cancellariatu affectus. Quid in illo angulo cudet, nescio.*

²⁵H. B. S e g e l, min. veik., p. 208–209, 199–205.

²⁶*Vir mulierque, natum genere soluti*

Nupserunt posthac, prole manente aliis.

Hoc mirere tamen, quod vitricus atque noverca

Quam pater et genitrix occubuere prius.

(Vyras ir moteris gimdė sūnų laisvai, / Paskui susituokė [su kitais], vaikas paliktas kitiems. / Tačiau pastebėk, kad patėvis ir pamotė mirė anksčiau negu tėvas ir motina). – *Vitae episcoporum posnaniensium per Ioannem Longini seu Długossium canonicum Cracoviensem conscriptae... opera Thomae Treteri*, 1604, Brunsbergae, Typis Georgii Schonfels, Q1r–v. Tomaszas Treteris aiškina, kad Žygimantui valdant Glogovijos kunigaikštystę, valdovas susitiko su Silezijos kilmingąja *Catharina de Thelnic*, su kuria susilaukė sūnaus, paskui jie išsiskyrė ir susituokė su kitais asmenimis (Andriejumi Koščeleckiu, Barbora Zapoliete), kurie būdami patėviais netrukus mirė.

Apie Kotryną rašyta tik blogai: ji – Megera, furija, pavydo kurstytoja, kuri baudžia nusi-kaltėlius, ypač svetimoteriautojus; jos plaukai kaip Medūzos:

Tavo veidas raukšlėtas kaip furijos Megeros; Tavo plaukai tiktų Medūzai, tavo burna dvokia maru; amžiumi nugalėtum Hekubą, blyškesnė tu už lavoną; juodasis tavo dantis kyšo tarp lūpų, o geltonos tavo krūtys kaba iki pat bambos... tačiau pasipuoši brangakmeniais, pa-pipuoši ir purpuriniais rūbais, pražilusius smilkinius purški rasa kvapnia... o šmėkla, o veide mūsų amžiui nemaloniausias, tu galvoji pagrobsianti mano širdį; liaukis, nes mano aistra ne taip šelsta, kad bėgčiau paskui karsto papuošalą... Jos kojos pūva prancūziškos ligos šašais, o vis tiek jinai sėdi ir koketuoja tarp jaunų panelių.

Eilėraščio antraštė – *In vetulam hircissantem* („Prieš senutę, smirdančią kaip ožys“)²⁷. Čia regime ambicingo dvasininko neapykantos konkurentui ir jo šeimai atvejį – 1522 m. Kotrynai, gražuolei, susilaukusiai puikių dukters ir anūkės, buvo tikriausiai vos 40 metų – vargu, ar pagal amžių jinai galėjo konkuruoti su Hekuba, Trojos karaliaus ir chrestoma-tinio literatūrinio senolio žmona. Buvo Kžickio ir daugelio jo bendražygių bendraamžė. Eilėraštyje – nusistovėjęs literatūrinis siužetas, labiau atspindintis Kžickio požiūrį į Kotryną, nei apibūdinantis jos charakterį arba veiksmus. Vis dėlto ir *faute de mieux* istorio-grafijoje Kžickio tekstas pasitelkiamas Kotrynos veiksmams ir moralei aptarti.

Kotrynos kerai, pasak Tomickio, kenkė jos aukų Tomickio ir Šidloveckio sveikatai, nors neturime apie tai duomenų, išskyrus Stanislovo Gorskio nuorodą prie vieno Tomic-kio 1522 m. laiško Šidloveckiu, kad ji ketino kerais juos priversti ją įsimylėti²⁸.

Turime duomenų tik apie vieną atvejį, kai Telničietė įsikišo į Vilniaus vyskupo dar-botvarkę. 1525 m. gegužės 12 d. vykusiame Vilniaus katedros kapitulos posėdyje scho-lastikas kanauninkas Jokūbas Staškovskis pareiškė, jog vyskupo rūmuose Kotrynos Tel-ničietės ir kanauninko Stanislovo Dambrovkos akivaizdoje prokuratorius kanauninkas Albertas Vieležinskis garingąjį scholastiką neteisingai apkaltino pasisavinus 50 kapų

²⁷ Andreus Cricius, *Carmina*, ed. C. Morawski, Kraków, 1888, s. 218, nr. xxxiii:

*Est rugosa tibi facies, est forma Megaerae,
Gorgoneus crinis, pestifer oris odor
Et superas annis Hecubam, pallore cadaver,
Prominet ex labiis dens niger usque tuis...
O larva, o facies aeevo ingratisimo nostro,
Tune putas spoliū cordis habere mei?
Desine, nam non est mea tam vesana libido,
Ut ruat in capuli praecipitata decus.*

²⁸ A. Brzezińska, Healing at the Jagiellonian Court, *Witchcraft mythologies and persecutions*, ed. E. Pócs, G. Klanczay in collaboration with E. Csofika-Takács, Budapest–New York, 2008, p. 184–196, 185–186 ir 193 nuor. 3. Cituoja paaiškinimą apie Kirkę iš *Acta Tomiciana*, t. 6, Nr. 86, p. 105: *Catharina de Telnicz, mater episcopi Vilmensis incantatrix, quae incantationibus aegritudinem inferebat Tomicio et Szydlovicio, volens ab eis amari.*

grašių, priklausančių mirusiam, testamentu nepalikusiam Maišiagalos parapijos ministrui (klebono padėjėjui, mokyklos direktoriui). Tokiu atveju teisę valdyti velionio turtą turėtų vyskupas. Į tariamą aferą įklimpęs atseit ir Maišiagalos klebonas Jokūbas Kožuchovskis, kuris saugojo ministro pinigus. Nors Kožuchovskis vyskupo teismui pažadėjo gražinsias tuos pinigus, tačiau to nepadarė. Galų gale Gegužinės klebonas jį apskundė kurijai, kad Jokūbas dažnai aukojo šv. Mišias, nors buvo sulaužęs priesaiką – negražino pinigų²⁹. Ginče dalyvavo ir prokuratorius Martynas Dušnikietis, kuris kartu su Vieležinskiu apkaltino Staškovskį neteisėtu baudų skyrimu vyskupijos klebonams ir kitiems dvasininkams per Motiejų (Popeką) iš Gniezno, vyskupo kalėjimo kursorių. Šiek tiek vėliau Popekas prisipažino nubaudęs Kaidanavos kleboną Mikalojų 30 grašių ir paaiškino, kad taip pasielgė be scholastiko kanclerio žinios³⁰. Visa tai vyko Telničietės akivaizdoje. Po penkių mėnesių Staškovskis atnaujino savo kaltinimus Vieležinskiui ir Dušnikiečiui susimokius jam pristesti kaltinimus ir ėjus kartu su Stanislovu Dambrovka pas Kotryną prašyti tarpininkauti dėl skubios audiencijos su vyskupu. Jai tarpininkaujant ir dalyvaujant dvasininkams pavyko patekti pas ordinarą. Vieležinskis atskleidė teismo uždaro rašto (*rotula*) turinį Dušnikiečiui ir Kotrynai, kuriai kaip pasaulietei ir moteriai nederėjo žinoti kapitulos slaptų reikalų³¹. Pasak Vieležinskio, Staškovskis jį šmeižė Žygimantui Senajam. Galų gale Staškovskis paskelbtas nekaltu. Iš šios painios istorijos lieka aišku, kad 1525 m. kilus konfliktui tarp Vilniaus kanauninkų ir prelatų dėl teisminių veiksmų (tarp kanclerio scholastiko, kurijos bylų auditoriaus, buvusio vikaro generolo bei dviejų prokuratorių), ginčytasi vyskupo, jo motinos ir kanauninko Stanislovo Dambrovkos akivaizdoje. Pastarasis net palydėjo vieną iš konfliktuojančių pusių pas Telničietę. Galima sakyti, kad vyskupo motina turėjo galimybę globoti prašytojus, jiems užtikrinti skubų priėmimą pas sūnų. Tačiau nėra įrodymų, kad ji nuolat tarpininkaudavo ar dalyvaudavo sūnaus reikaluose. Šiuo atveju nėra skundo, kad jinai įsikišo į mažiausiai pusę metų trukusią bylą; Staškovskis piktinasi tuo, kad Vieležinskis įtraukė Dušnikietį į šį reikalą ir kad pašaliniam buvo paviešintas bylos turinys, o skandalinga – kad svetimas asmuo – pasaulietis ir dar moteris. Kapitulos aktuose daugiau tokių atvejų nematyti. Gal jų būta vyskupo aktuose arba net konsistorijos knygoje, bet jos neišliko. Galima tik pastebėti, kad Staškovskis,

²⁹ *Acta Capituli ecclesiae cathedralis Vilnensis saec. XVI–XVIII / Vilniaus katedros bažnyčios kapitulos posėdžių protokolai XVI–XVIII a., t. 1 (1502–1533)* (toliau – *ACV*), parengė D. Antanavičius, D. E. Staškevičienė, Vilnius, 2018, p. 153–156, § 301: *in curiam sue paternitatis veniens et coram sue paternitatis reverendissime genetrice ac domino Stanislao Dambrowka canonico obiectando eidem spolium.*

³⁰ Ten pat, §346.1.

³¹ Ten pat, §351.2, p. 192: *ipse dominus Albertus confestim totum prodidit cuidam amico suo complici in me accusando neque solum isti, sed etiam ipsi magnifice genetrici domini reverendissimi nostri et statu et sexu alienissime ab ordine nostro, cuius ordinis intima omnia, nedum secreta abscondenda, veneiebant cum ab omnibus aliis hominibus, etiam et domesticis, tum et ab hoc maxime sexu.*

Dambrovka ir net Vieležinskis nusipelnė vyskupo pasitikėjimo: pirmasis susipažino su Jonu dar Krokuvos kapituloje, Dambrovka valdė vyskupo prižiūrimą parapiją, kur Jonas jį paskyrė ir naujai įsteigtos špitolės prepozitu, o 1528 m. Jono prašymu Vieležinskis tapo Vilniaus vyskupu sufraganu³².

Dar vienas galimas Kotrynos globos (tarpininkavimo bažnytinio teismo byloje) pavyzdys – 1528 m. vasario 19 d. Krokuvos vyskupijos konsistorijos teisme iškelta Krokuvos tapytojo Jono dukters Onos byla dėl netesėtų sužadėtuvių su buvusiu Bresto vietininko Jurgio Jonaičio Iliničiaus šeimyniškiu Stanislovu Aleksandrovičiumi. Ginčą išspręsti turėjo Vilniaus vyskupas arba jo oficiolas. Veiksmus Krokuvoje paliudijo ponios *Coszelewskos* (Koščeleckos?) notaras, Labanoro klebonas Matas ir Vilniaus vyskupo notaras Motiejus Bertrando sūnus³³. Labanoras – vyskupo globojama parapija.

Vyriausiąjame senųjų aktų archyve Varšuvoje, Radvilų archyve išlikę kurioziniai dokumentai, susiję su Kotryna Koščelecka ir jos sūnumi. Vieną jų apibūdino jį formulavęs notaras Motiejus, Bertrando sūnus, kaip testamento sutvarkymą, įsūnijimo pažymą, įpėdinio teisės atšaukimą vienam ir suteikimą kitam³⁴. Mirus vyrui, Aleksandro Jogailaičio dvaro maršalkai Baltramiejui Taborui (1513 m.), ir įsivėlusį į ginčą su Lietuvos didžiuoju etmonu, Trakų vaivada Konstantinu Ostrogiškiu, Baltramiejaus našlė Ona Fedkaitė Nemiraitė Taborienė, bijodama, kad nesusidoros su gyvenimo iššūkiais, įsūnijo Bresto ir Lydos vietininką Jurgį Iliničių kaip savo ir savo turtų įpėdinį ir globėją³⁵. Jam suteikė

³² V. Ališauskas, T. Jaszczolt, L. Jovaiša, M. Paknys, *Lietuvos katalikų dvasininkai XIV–XVI a.* (toliau – *LKD*), Vilnius, 2009, Nr. 82; VMPL II, Nr. 506, p. 464–465, 1529 04 10, tai yra gavus popiežiaus Klemento VII (1529 03 04) leidimą pačiam atidėti šventinimus į kunigus; Jonui reikia sufragano pagalbos valdant tokią didelę eretikų puolamą vyskupiją.

³³ AKK, Acta Officialatus 49, p. 429–430: *Mercurii xix Februarii [1528] Honesta et venusta virgo Anna filia providi Joannis pictoris de Casimiria ad acta presentia personaliter constituta in causa sponsalium a quinque annis contractorum contra providum Stanislaum Allexandrowicz quondam familiarem generosi olim Ilinicz capitaei Brzestensis ad agendum defendendum coram reverendissimo domino episcopo Vlnense aut reverendis procuratore causarum auditore officialique et vicario in spiritalibus generali Vlnense omnibus ... honorabiles videlicet Matheum plebanum in Lobonari notarium Domine Coszelewska presentem... Matthiam Bertrandi notarium reverendissimi domini episcopi Vlnensis...*

³⁴ AGAD, Zbiór Dokumentów Pergaminowych (toliau – DP) 7535: *testamenti ordinationem, in filium adopcionem, exhereditacionem, heredis constitutionem.*

³⁵ T. Jaszczolt, Ród Niemiry z Wsielubia – Niemirowiczowie i Szczytowie herbu Jastrzębiec do połowy XVI wieku, *Unia w Horodle na tle stosunków polsko-litewskich*, red. S. Górzynski, s. 209; D. Szulc, Bartosz Taborowicz – Marszałek gospodarski Aleksandra Jagiellończyka. Krąg rodzinny i kariera polityczna domniemanego komisarza granicznego, *Lietuvos istorijos studijos*, t. 41, 2018, p. 75–83; Р. А. Аляхнович, С. А. Рыбчонак, А. І. Шаланда, *Род Іллінічаў у Вялікім Княстве Літоўскім у XV–XVI стст.: радавод, гербы, уладанні*, Мiр, 2015, с. 236. AGAD, DP 7535: *febiliter derelicta, omni egens auxilio Magnificum dominum Georgium Hylynycz, regie curie marchionem, Brestensem Lydensem capitaneum etc ex condicione apposita adoptaverim heredemque testamento instituerim in curia mea Sblany ut me viventem et simul iura mea perpetuo et fideliter tueretur ecclesiamque in eadem curia ac districtu edificaret.*

Zblanių dvarą (Lydos paviete) su sąlyga, kad jis ir jo įpėdiniai jai iki gyvos galvos kasmet per Šv. Kryžiaus Išaukštinimo šventę (rugsėjo 14 d.) mokės piniginę rentą (10 kapų grašių) ir derliaus duoklę (10 statinių miežių, 12 statinių kviečių, 100 statinių rugių, kiaulių, 12 avinėlių, avių, medaus)³⁶. Rentos nesumokėjus, Jurgis įsipareigojo mokėti 1 000 kapų grašių baudą (*vadium, zaruka*) valdovui, o Taborienei – 500 kapų. Baudos sutarimo dydį savo antspaudais patvirtino Vilniaus vyskupas Jonas ir išrinktasis į Kijevo vyskopus Mikalojus Viežgaila. Šaltiniuose Viežgaila paminėtas kaip išrinktas tokias pareigas eiti nuo 1525 m. balandžio 9 d. Nepaisant vėlesnių Taborienės teiginių, esą Jurgis Iliničius sutarimo nesilaikė, 1514 m. ir toliau valdovo akivaizdoje Iliničius gynė Taborienės teises. Vis dėlto 1526 m. lapkričio mėnesį Ona pranešė valdovui, kad jai ir jos turtui neseniai miręs Iliničius tik kenkė, o ji bijo, kad jo įpėdiniai pasidalins jos tėvonijos turtą tarpusavyje. Jis net nepastatė pažadėtos bažnyčios Zblanių dvare arba jo apylinkėse (iš tiesų katalikų bažnyčia niekadoms nebuvo pastatyta toje vietoje; dabar kaimė stovi Šv. Jurgio cerkvė³⁷). Todėl atšaukus seną testamentą, ji rengia kitą. Šįsyk dėl jo buvusių, esamų ir būsimų nuopelnų Ona Taborienė įsūnijo Vilniaus vyskupą Joną iš Lietuvos kunigaikščių – tokiu būdu siekdama užsitikrinti dvasininko kunigaikščio paramą. Jis turėjo būti trečdalis jos turto įpėdinis, įskaitant du jos dvarus (Merkinę, Zblanius) su visomis įpėdinystės teisėmis ir teise paskirti vietinius klebonus. Jonas jai mokėjo 2 tūkst. kapų grašių, už kurias jam atlygino su likusiomis dviem Zblanių dalimis³⁸. Tai gana dažnas atvejis, kai vieniša senyvo amžiaus moteris siekė įsūnydama kunigą užsitikrinti sau tinkamą pensiją. 1531 m. Jono draugas, Vilniaus kanauninkas, Kernavės, Pasvalio ir Kauno klebonas, valdovo Kauno muitininkas Erazmas, Eustachijaus sūnus, nusipelnė p. Margaritos Obtuchienės mūrinio namo Kauno mieste. Jono atveju, berods, įsūnis veikė ne vienas – jo motina ilgą laiką moterišką globojo ir rūpinosi Onos reikalais. Tokiu būdu prasidėjo konfliktas tarp Taborienės, Koščeleckos bei Jono iš vienos ir Iliničių iš kitos pusės³⁹.

Ona sukūrė sau nemažai keblumų, iš naujo paskirdama savo įpėdinius – jinai Jonui perleido du dvarus – Zblanius ji jau buvo davusi Iliničiams, o Merkinę – Mackui Kuncevičiui. 1516–1522 m. Taborienė bent tris sykius susiginčijo su Trakų tijūnu M. Kuncevičiumi dėl Merkinės ir Vosiškių dvarų. 1528 m. gegužės 5 d. teisme Žygimantas Senasis

³⁶ D. S z u l c, min. veik., p. 78 ir nuor. 225, cituojant AGAD, AR, dz. XXXIII, teka 47, plik 22 (Akta dziedzicne (Zblany). 1527 m. mokėtina renta jau gerokai padidėjusi (ten pat).

³⁷ Zblanių dvaras kadaise priklausė Bielyčiai, kur bažnyčią iki 1470 m. pastatė Kazimieras Jogailaitis.

³⁸ AGAD, DP 7535: *flebiliter derelicta, omni egens auxilio, magnificum dominum Georgium Hylynycz regie curie marchionem, Brestensem, Lydensem capitaneum etc. ex condicione apposita adoptaverit heredemque testamento instituerit in curia mea Sblany ut me viventem et simul bona mea et iura mea perpetuo et fideliter tueretur ecclesiamque in eadem curia ac districtu edificaret.*

³⁹ D. S z u l c, min. veik., p. 81–83.

nusprendė, kad sumokėjusi Kuncevičiui 400 kapų grašių, Ona galės per pusę su juo valdyti Merkinės ir Vosiškių dvarus.

1528 m. gegužės 28 d. Vilniuje, Kameneco vyskupo Lauryno Międzyleskio, Kijevo vyskupo Mikalojaus Viežgailos, sekretorių Andriejaus Zakžewskio ir Erazmo Eustachijaus sūnaus bei Stanislovo Tarlos akivaizdoje, Žygimantas Senasis patvirtino antrąjį Onos Taborienės nuosprendį už gautą paramą perleisti Voinicų kašteliono, Lenkijos karalystės paįždininkio našlei Kotrynai Koščeleckai ir jos įpėdiniams arba kam norės savo 420 kapų grašių metinę pensiją, kurią mokėti įsipareigojo Jurgis Iliničius ir jo sūnus mainais už Zblanių valdas. Taborienė pabrėžia davusi Vilniaus vyskupui Jonui vieną trečdalį savo turtų ir paskelbusi jį savo įpėdiniu. Dovana Kotrynai skirta už tai, kad daug metų Koščelecka ją globoja ir prižiūri savo ir sūnaus lėšomis. Tarp 1528 m. gegužės pabaigos ir rugpjūčio mėnesio Jonas kartu su motina⁴⁰ bylinėjosi teisme su Jurgio Iliničiaus sūnumis. Motinai ir sūnui Jonui atstovavo Andriejus Zakževskis, Taborienės testamento liudytojas. Jonas siekė atgauti savo įmotės dovanotas Zblanių valdas, už kurias jis mokėjęs 400 kapų grašių skolą. Žygimantas leido vyskupui Zblanius valdyti iki gyvos galvos, o paskui valdos atiteks Iliničiams⁴¹. Teismo knygoje ji paminėta pagal santykį su mirusiu vyru ir su sūnumi – vyskupu. Galų gale vyskupas išpirko Zblanius dalimis iš Iliničių, o paskui juos pardavė Radviloms – būtent todėl išliko šio painaus reikalo dokumentika. Iš esmės viską suvienija Naugarduko pavieto Zblanių dvaras, platesnė Vilniaus katedros bendruomenė ir merdėjančių lietuvių bajorų šeimos paprotys įsūnyti galingesnę globėją savo turtams ginti. Iliničai – artimi Vilniaus katedros veikėjai, ten palaidoti; Ona Taborienė – buvusio Vilniaus vyskupo Alberto Taboro brolienė, Vilniaus gyventoja. Kotryna – vyskupo motina. Jos santykiai su Taboriene, mažiau turtinga vieniša našle, tikriausiai buvo verslo sandoris – iš esmės jina, kaip ir jos sūnus nuskurdusiai bajorėi paskolino grynų pinigų už atlygį nekilnojamo turto pavidalu.

1528 m. rugpjūtį – rugsėjo pradžioje (ne vėliau kaip 15 d.) Kotryna mirė Vilniuje. Nežinoma, ar ji nuolat čia gyveno. Žinome tik, kad ji Lietuvos sostinėje rezidavo bent 1525 m. gegužę–spalį ir 1528-aisiais. 1528 m. rugsėjo 20 d. Krokuvos gydytojas, Žemaičių kanauninko Martyno Sokolnickio brolis Mikalojus savo 1528 m. kalendoriaus paraštėje įrašė neseniai gavęs Jono laišką, kur vyskupas informuoja apie savo motinos

⁴⁰ Lietuvos Metrikos 15-oje knygoje Kotryna Voinickienė pavadinta ponia Voinskiene, paįždininkiene – *Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 15 (1528–1538), Užrašytų knyga 15*, par. A. Dubonis, Vilnius, 2002, Nr. 78, p. 117: *И она взяла себе опекуна, пани подскарбиную, пани Воиньскую и сына ее милости, князя Яна, бискупа виленьского*. Čia aišku – raštininko, tiksliau, kopijavusio asmens klaida. Vilniaus vyskupas Jonas iš tiesų buvo paįždininkienės Voinickienės sūnus. Istoriografijoje ši veikėja klaidingai vadinta Vaimiene (ten pat, p. 298) arba net Voluinės ponia Soltaniene (D. Szulc, min. veik., p. 82–83).

⁴¹ AGAD, DP 7543; D. S z u l c, min. veik., p. 80–83. LM 25, Nr. 78. Šiam dokumentui trūksta datos, jis įrištas / įrašytas į kodeksą tarp 1529 m. gegužės ir tų pačių metų rugsėjo dokumentų.

mirtį. Velionę Krokuvon vežė kan. Erazmas, Eustachijaus sūnus. Tai, kad pasiturintis arba kilmingas žmogus laidoti vežamas į kitą vietą – ne retenybė. Nėra iki galo aišku, ar tai buvo daroma dėl artimų kanauninko ryšių su Jonu ir jo motina, ar dėl to, kad Erazmas turėjo reikalų Krokuvoje, kur neseniai mirė jo sūnėnas⁴². Gruodžio 8 d. Kotryna grįžo Krokuvon, to paties mėnesio 11 d. jinai palaidota prestižinėje, per 1528 m. miesto gaisrą vienintelėje Klepažo kvartalo nesudegusioje Šv. Florijono bažnyčioje. Nėra duomenų, kodėl Kotryna išsirinko amžinojo poilsio vietą būtent čia, o ne Vilniuje (kur galbūt nuolat negyveno?) arba šalia dukters ar vyro. Jos dukra Regina Šafraniecienė, mirusi 1526 m., ilsėjosi vienoje Vavelio šventyklų; jos sūnus (jai nežinant tikriausiai) išsirinks sau kapą Vilniaus katedroje. Jos vyras Andriejus palaidotas Krokuvos katedroje. Gal dėl to, kad tai buvo jos kaip krovietės parapija? Gal tikėjo, kad ir sūnus sugrįš Krokuvon? Vis dėlto 1528 metai buvo negailestingi Krokuvai – miestą sunaikino didelis gaisras⁴³.

Daugiau duomenų apie ponios Kotrynos laidotuves ir kapą neturime. Jos testamentas taip pat pranykęs. Jau XIX a. viduryje, sulaukęs įžymaus Krokuvos mokslininko Žegotos (Ignacy'o) Pauli'o pagalbą, istorikas Aleksandras Przewdziecki galėjo teigti, kad esą pagal 1528 m. Krokuvos miesto teismo knygoje įrašytą Kotrynos testamentą vaikams ir anūkams liko namas Krokuvoje, perlų vėrinys, kurį pasiskolino iš dukters Reginos ir negražino (vertė 600 auksinių), 4 vežimo arkliai (*rhedarios*), vežimas su anglų arba olandų vilnonio audinio (*lundysz*) dangalu. Palikimas labiau miestietiškas negu bajoriškas. Nuosavos žemės, dvaro Kotryna neturėjo, karališkuosius Slomnikus ir Rakovicius valdė kaip vaitė. Nors nebuvo itin turtinga, turėjo šiek tiek pinigų ir papuošalų bei vieną namą Krokuvoje (kitą namą naudojo iki gyvos galvos), kuriuos paveldėjo jos vaikai (ne be tarpusa-

⁴² Biblioteka Jagiellońska, Cim 5514: *Ephemerides anno salutifere Incarnationis 1528: 20 IX, Domina Koszyczelecka. A Domino Episcopo recepi litteras per nuncium domini, hic novitas venit, quod Domina Koszyczelecka Katrina Vylne mortua est; 8 XII, Die isto sanctissimo Conceptionis Marie dominus Eustachius a domino episcopo Vylnensi Cracoviam intravit hora 14 integri cum corpore pie memorie domine Katrine Koszyczelecka; 9 XII, Hic corpus Koszyczelecka domine matris episcopi Vylnensis est in Kleparz advectum; 11 XII, Hic cum magna solennitate sepultura facta est domine Koszyczelecka*. Taip pat stebėtina, kad 1526 m. gegužės 20 d. žymėdamas Kotrynos dukters Reginos mirtį (o paskui jos palaidojimą Vavelio šventykloje), Mikalojus moterį įvardijo teisingai: *regis filia cum Cathrina concubina*. Žr. taip pat W. P o c i e c h a, *Królowa Bona (1494–1557). Czasy i ludzie Odrodzenia*, t. II, Poznań, 1949, s. 481, nuor. 150. Mikalojus (1495–1531) toliau bendradarbiavo su Jonu: 1531 m. kovo mėnesį jis susitiko su vyskupu Krokuvoje. M. M i c h a l e w i c z o w a, Sokolnicki (Sokoliński) Mikołaj, *PSB*, t. 40, Kraków, 2000–2001, s. 87–88. 1527 m. jis važiavo Lietuvon kartu su Kameneco vyskupu, Vilniaus kan. Laurynu Międzyleskiu. Apie Martyną, sk. LKD, Nr. 1273. Apie Erazmą, Eustachijaus sūnų, žr. Z. K i a u p a, Kanonik mytnikiem. Karta z dziejów Litwy w pierwszej połowie XVI wieku, *Origines, fontes et narrationes – pośród kregów poznania historycznego. Prace ofiarowane profesorowi Marcelemu Antoniewiczowi w 65. rocznicę urodzin*, pod red. M. Cetwińskiego, M. Janika, Częstochowa, 2018, s. 383–396.

⁴³ J. D z i k ó w n a, *Kleparz do 1528 roku*, Kraków, 1932, s. 41, 44. 1528 m. balandžio 24 d. visas Klepažas sudegė, išskyrus Šv. Florijono bažnyčią.

vio ginčų). Regis, jai trūko pinigų įsteigti altoriui arba bažnyčiai savo atminimui ir sielos gerovei. Gali būti, kad Šv. Florijono bazilikoje sukūrė mums ligšiol nežinomą fondaciją⁴⁴.

„Juodasis“ Kotrynos Telničietės mitas pradėtas kurti dar jai gyvai esant – ji Lenkijos naujosios lotynų literatūros *topos*’as – gražuolė ragana, siekianti užkerėti valstybės ir Bažnyčios pareigūnus; jos grožis, esą, jau pasenęs, nors ji mirė nesulaukusi nė 50 metų. Kžickio eilėraščiai labiau atspindi jo požiūrį į galingą moterį nei pačios Telničietės asmenybę. Vargu, ar tiesa, kad ji siekė kerėti Tomickį ir / ar jo sūnėną Kžickį. Nėra įrodymų, kad jinai neteisingai pasielgė su savo žentu Jeronimu Šafraniecu. Kalbos apie jos neva kišimąsi į Vilniaus vyskupijos turtus bei valdymą – vėlesnių istorikų prasimanymas, bandant išsiaiškinti tai, ko patys nesuprato. Galbūt tokie spėjimai kilo iš istorinių šaltinių (apie jos veiksmus Plocko vyskupijoje bei jos tarpininkavimą vienoje Vilniaus kapitulos byloje), bet tų dviejų atskirų duomenų jungimas į vieną naratyvą apie vos ne nuolatinį moteriškės siekimą valdyti sūnaus vyskupiją, kaip skaitome Przyalgowskio tekste, yra neteisingas⁴⁵. 1519–1521 m. du vyskupai buvo paskirti globoti Jono provinciją ne dėl to, kad ten siautėjo jo motina, bet paprasčiausiai dėl to, kad jis dar buvo jaunas, be jokių reikalingų diakono arba kunigo įšventinimų, be jokios patirties valdant vyskupiją.

Galima sakyti, kad Kotryna – moteriškė iš Moravijos, „iš niekur“, be įtakingų tėvų, gebėjusi išnaudoti savo meilės santykius su būsimu Lietuvos ir Lenkijos valdovu, kad galėtų užtikrinti savo ir savo vaikų ateitį⁴⁶. Jos istoriją, gal net ir gyvenimą, lėmė santykiai su galingais vyrais – meilužiu, vyru, sūnumi. Tapusi našle, ji liko turtinga moterimi su

⁴⁴ A. Przewdziecki, min. veik., t. I, p. 6, nuor. 1, cituojant [dabar: ANK, I Oddział na Wawelu,] *Libri colloquiorum castri Cracoviensis, Acta jurisdictionis terrestris Cracoviensis Anni 1528–1545*, t. 28, ir *Libri inscriptionum castri cracoviensis, Anni 1526–1530*, t. 36, p. 295. Patikrinus nemažą dalį tinkamų ANK saugomų 1526–1534 m. Krokuvos žemės ir pilies teismų knygų, tenka pastebėti, kad žinių apie kilnojamąjį Kotrynos Koščeleckos palikimą nerasta. Neaišku, iš kur (kitur) Paulis paėmė savo duomenis. Apie ginčą dėl namo palikimo tarp Reginos Šafraniecienės dukterų ir Vilniaus vyskupo Jono bei sesers Beatos Koščeleckos duomenų teikia *Acta terrestria Cracoviensia*, t. 28, p. 24 (1528 06 08), *Acta castrensia palatinatus Cracoviensis*, t. 39 (pagal ankstesnę numeraciją, t. 36), p. 294–297, 311–312 (1529 10 06, 1529 12 15).

⁴⁵ W. Przyalgowski, *Żywoty biskupów wileńskich*, t. 1, St. Peterburg, 1860, s. 104–105: *mieszkała kolo palacu biskupiego, ściągala, jak widać, niemale dochody z dóbr kościelnych do siebie, a może i w domowe sprawy biskupa się mieszała, bądź co bądź, nie mały powstał okrzyk ludu i duchowieństwa w mieście i na wsi*. Jis cituoja Kžickio eilėraščius apie motiną ir pamotę, Kapitulos aktus ir Franciszeko Rzepnickio XVIII a. veikalą – F. Rzepnicki, *Vitae praesulum Poloniae et Magni Ducatus Lithuaniae*, t. 2, Poznań, 1761, p. 129–130, kuris taip pat cituoja Kžickį, pridėdamas, kad Andriejaus Koščeleckio broliai, Kujavijos Bresto vaivada Mikalojus ir Poznanės vaivada Stanislovas paliko Senato rūmus dėl Kotrynos jų šeimai padarytos gėdos.

⁴⁶ Dar 1528 m. vasario 17 d. Žygimantas patvirtino Jeronimo Šafranieco prašymą iškeisti Volbromo miestą į 6 tūkst. florenų, gautų iš Kotrynos dukters Reginos, kuriuos ji paskyrė savo dukterų kraičiui (1527 09 07, AGAD, MK, ks. 43, s. 118–120): *filias suas [Šafranieco] ex generosa olim Regina, filia Magnifice Catherine de Thelmycz relicte olim Magnifici Andree de Coszcielec castellani Woyniciensis et Regni Poloniae thesaurarii, procuratas* – ten pat, p. 326–329.

garantuotomis pajamomis iki gyvos galvos. Kotryna sugebėjo išnaudoti savo ribotą galimybę veikti aplinkinių veiksmus – tarpininkavo vyskupo dvare tarp besibylinėjančių kanau-ninkų ir ilgą laiką globojo bent vieną turtingą, bet vienišą našlę. Ji tikriausiai palaikė sūnaus sąjungininkus. Tačiau nėra įrodymų, kad jinai kišosi tiesiai į Vilniaus vyskupo, kapitulos arba vyskupijos parapijų reikalus. Apie Kotrynos pastangas privilioti Lenkijos kanceliarijos vadovus nėra nė menkiausių duomenų, išskyrus nepagrįstas Petro Tomickio užuominas ir Jono iš Lietuvos kunigaikščių konkurento Andriejaus Kžickio nepadorius, nors talentingus eilėraščius. Ne sykį Telničietė ir jos sūnus sulaukė Žygimanto malonės, bet toli gražu ne neribotos. Kžickis, ne Jonas, tapo Gniezno arkivyskupu, Tomickis, ne Jonas, ėjo Krokuvos vyskupo pareigas (nors nežinoma, kas būtų buvę, jeigu Jonas nebūtų taip anksti miręs).

Galima Kotryną palyginti su Elizabeth Blount (1498–1540), Anglijos karaliaus Hen-riko VIII nesantuokinio sūnaus princo Henriko (*Fitzroy*) motina, kuri po gimdymo buvo ištekinta už provincijos bajoro, o jos sūnus gavo išsilavinimą dvare, kad užimtų tinkamą pareigybę (Airijos vietininkas)⁴⁷. Iš esmės Telničietė nėra gėdinga figūra, o platesnės Eu-ropos valdovų asmeninių (ir politinių) santykių tradicijos reiškiny.

PRIEDAS

Vilnius, 1528 05 22

Lietuvos ir Lenkijos valdovas Žygimantas Senasis patvirtina, kad a. a. Dvaro maršal-kos Baltramiejaus Taboro našlė, Zblanių įpėdinė Ona [Fedkaitė Nemiraitė], Vilniaus vys-kupo Jono iš Lietuvos kunigaikščių įmotė, paminėtą Joną paskyriusi trečdalis visų savo turtų paveldėtoju, toliau Jono motinai, Voiničo kašteliono ir Lenkijos karūnos didžiojo paiždininkio Andriejaus Košceleckio našlei Kotrynai Telničietei už ilgametinę Kotrynos ir jos sūnaus Onai pareikštą paramą suteikia visą teisę į tas metines pajamas, kurias Bresto ir Lydos vietininkas Jurgis Jonaitis Iliničius, kol dar gyvas buvo, o paskui jo įpė-diniai Jonas, Stanislovas ir Feliksas (Ščasnis) Jurgaičiai įsipareigojo mokėti. Bauda už pajamų nemokėjimą – 420 kapų grašių.

Rs: Varšuva, Archiwum Główne Akt Dawnych, Zbiór Dokumentów Pergaminowych 7543.

In nomine Domini amen. Ad perpetuum rei memoriam. Nos Sigismundus⁴⁸, Dei gratia Rex Polonie, Magnus dux Lithuanie, Russie, Prussie, Samogitie Mazovieque etc. domi-nus et heres, significamus tenore presencium, quibus expedit universis presentibus et fu-

⁴⁷ M. A. B e v e r l e y, *Bastard Prince. Henry VIII's lost son*, Stroud, 2010.

⁴⁸ Žygimantas Senasis, LDK ir Lenkijos valdovas.

turis harum noticiam habituris, quomodo generosa Anna⁴⁹ relicta olim Bartholomei Tabor marschalci nostri tunc temporis viventis, coheredis vero sui in bonis Isblani⁵⁰ in Magno Ducatu nostro Lithuanie sitti, coram Nostra Maestate constituta, non compulsa necque coacta, sed neque aliquo devio errore seducta aut blandimentis circumventa sana mente et compos rationis existens, maturaque deliberacione et consilio suis amicorumque suorum prehabitis libere et per expressum hilarique vultu recognovit, Quia ipsa gratificando Reverendissimo in Christo patri domino Joanni ex ducibus Lithuanie, episcopo Vilnensi⁵¹ sincere nobis dilecto pro eius multiplicibus beneficys in se hactenus collatis et conferendis in futurum constituerat eum in suum verum heredem legitimumque successorem videlicet in tertia parte bonorum suorum in litteris eius desuper confectis specificè descriptorum⁵²; nec minus grata existens benevolentie benefici fere matere Magnifice Katherine de Telnicz⁵³ relicte Magnifici olim Andree de Coszielecz castellani Voynicensis et Regni nostri Polonie tesaurarii, genitricis vero eiusdem domini episcopi, quam sibi eadem Katherine multos iam per annos exhibere consueverit fovendo educandoque Annam prefatam sumptibus suis propriis et filialibus filii scilicet sui prefati tanquam hucusque indivisis et eiusdem Anne statum omnemque honestatem, necessitatem omni ex parte providendo sibi Magnifice Katherine Coszielecka benefactrici sue inscriptionem suam vitalem et usufructuariam a Magnifico olim Georgio Ilinicz marschalco curie nostre necnon Brestensis et Lidensis capitaneo⁵⁴ in humanis tum aduc vivente per eandem Annam assecutam latius obloquente pensionatuque Annam in peccunys numeratis et nonnullis rebus alys ad vite sue provisionem opportunis totumque suum commeatum in litteris predictis a Georgio ipso habitis descriptum sibique per eundem Georgium alioquin heredes eius, Joannem, Stanislaum et Felicem fratres invicem germanos⁵⁵ eiusdem obligacionis et

⁴⁹ Ona Fedkaitė Nemiraitė, Baltramiejaus Taboro našlė.

⁵⁰ Zblany, Lydos pavieto dvaras.

⁵¹ Vilniaus vyskupas Jonas iš Lietuvos kunigaikščių, nesantuokinis Žygimanto Senojo ir Kotrynos Telničietės sūnus.

⁵² AGAD, DP 7535, 1526 11 04, Vilnius: *in curia mee solite residencie... presentibus quibus supra [Joannem Silvium Amatium canonicum et officialem Vilnensem (LKD Nr. 786), Stanislaum Janowycz Pyeczkwycz, Simonem Steczkowycz vexiliferum Nyemencensem, Marcum Lapkowszky] necnon honorabili et discretis viris Michaelae mansionario in ecclesia cathedrali Vilnensi (LKD Nr. 1630?), Joanne Sthrzambosch (LKD Nr. 827), Nicolao Kozyeczynyszky, Nicolao de Lonza (LKD Nr. 1490), Felice de Zuprany (LKD Nr. 434) notariis publicis, clericis Cracoviensis, Plocensis ac Vilnensis diocesum testibus.*

⁵³ Kotryna Telničietė (ap. 1480–1528), Voiničo kašteliono, Lenkijos Karūnos paizdininkio Andriejaus Koščeleckio našlė, Žygimanto Senojo meilužė, Vilniaus vyskupo Jono iš Lietuvos kunigaikščių motina.

⁵⁴ Valdovo maršalka, Lietuvos Bresto ir Lydos vietininkas Jurgis Jonaitis Iliničius (ap. 1471–1526), P. A. Аляхнович, С. А. Рыбчонак, А. I. Шаланда, min. veik., p. 64–92.

⁵⁵ Jurgio Jonaičio Iliničiaus sūnūs: valdovo maršalka Jonas (ap. 1506–1537), Stanislovas (ap. 1509–1531), Ščasnis [Feliksas] (ap. 1510–1542), ten pat, p. 99–106, 107–108, 108–112.

inscripcionis paterno vigore solvi et extradi debitum ac obligatum omniaque et singula et alia in eadem inscripcionem contenta et specificata, necnon penas pecuniarias *wlgo zaruki* nuncupatas in casu non solutionis et non completionis premissorum, aut alicuius eorum seorsum, tam parti, puta Anne predictae Taborowa, quam soli nostre maiestati pro quacumque ratharum ibidem expressarum succumbendas ad solvendum luctosque forsitan hucusque in effectu, unacum omnibus et singulis circumstantiis et summis pecuniariis in illa ipsa inscripcionem a Georgio Ilinicz, uti premissum est, emanata, contentis dedit, donavit, condescendit ac in manus eiusdem Katherine realiter tradidit et consignavit, eandem Katherinam veram tenutricem et dominam usufructuariam premissorum omnium vice sua constituendo sequere ipsam de prefati commeatu usu et possessorio perceptivo petendamque amplius dicti commeatu pensionati solutionem tam in rebus quam in pecunia numerata prefate inscripcionis vigore fienda, erga ipsam Katherinam penitus abrenunciando et omne ius suum pensionatum supra expressum in eandem Katherinam transferendo et transfundendo, nihil juris et usus fructus in pensione prefata eiusque perceptione per se a modo ac deinceps reservando, dans et concedens eidem Katherine prefatam Anne pensionem seu per id temporis servientem tam retentam quam in posterum solvendam, pro ratibus et temporibus statutis unacum penis luitis et luendis mediantibus eisdem penis et vadiis ibidem appositis, a prefatis Georgii heredibus Joanne, Stanislao et Felice iuxta eiusdem parentis eorum submissionem in illa inscripcionem obligacioneque ipsius prenomina contentam, plenam et omnimodo repetendi, exigendi et percipiendi facultatem⁵⁶. Quos id prefata Katherina in casu non solutionis predictique commeatu annui pensionati non extraditionem per heredes ipsius Georgy quoquomodo sibi retentam solvique neglectam habuerit opportunum juris communis vigore perationeque huiusmodi pecuniaria mediante, volens etiam eadem Anna ut ipse Katherina repetendo pecunias numeratas, puta quadraginta et viginti sexagenas grossorum ad debitum Anne solutionem assignatas a prefatis Georgii heredibus, creditoribus eiusdem Anni (!) vice sua satisfaciat, prout pater eorum prefatus, si contractum cum ipsa Anna super premissis initum observasset huiusmodi Anne creditoribus summam hanc pecunie fuerat soluturus ipsam met Annam ab impetitione molestique dictorum eius creditorum liberando, per ipsam Katherinam Coszcielecza et eius posteritatem dictam suam pensionem annuam sibi uti premissum est donatam et condescensam toto tempore vite eiusdem Anne Isblanska iuxta vim et continenciam obligacionis et inscripcionis a Georgio ipso habite lacius obloquentis, Anne prefate hactenus exnunc vero predictae Katherine Coszcielecza unice servientis, tenendam, habendam, utifruendam, tollendam, levendam pacifice quieteque, vigore presentis donacionis condescensionis actualis in vita duntaxat eiusdem Anne viceque sua possedenda et a prefatis Georgii Ilinicz heredibus dicte submissionis eorum paterne vigore

⁵⁶ Plg. D. S z u l c, min. veik., p. 74–83.

toiciens quous exigendo et percipiendo vel alteri cuiquam cui scilicet eadem Katherina favere istud voluerit, cedendo et renuntiando ac in usus suos beneplacitos convertendo. Quam quidem donacionem, cessionem, renunciacionem et condensationem coram nobis factam Nos ratam et gratam habentes admisimus et acceptavimus ipsamque nostra auctoritate Maiestatis nostre regie approbavimus, ratificavimus et confirmavimus prout et approbamus, ratificamus et confirmamus decernentes prout decernimus premissa omnia robur firmum habitura, presencium tenore mediate harum testimonio litterarum.

Actum et datum Vilne in crastino festi Ascensionis Dominice⁵⁷, anno Eiusdem millesimo quingentesimo vicesimo octavo. Presentibus reverendis in Christo patribus dominis Laurencio Myedileski⁵⁸ Cameniense et Nicolao Vyesgal⁵⁹ Kyoviense episcopis et generosis Andrea Zakrzewski⁶⁰ secretario nostro et Erasmo Eustachii⁶¹ notario nostro sincere ac fidelibus dilectis testibus circa premissa.

Sigismundus Rex subscripsit.

Ad mandatum proprium Regie Maiestatis Stanislaus Tarlo⁶² Cracoviensis et Vilmensis canonicus et secretarius subscripsit.

Publikuoti šaltiniai ir literatūra

Acta Capituli ecclesiae cathedralis Vilnensis saec. XVI–XVIII / Vilniaus katedros bažnyčios kapitulos posėdžių protokolai XVI–XVIII a. T. 1 (1502–1533). Parengė Darius Antanavičius, Dalia Emilija Staškevičienė. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2018.

Acta Tomiciana tomus primus epistolarum, legationum, responsionum, actionum et rerum gestarum serenissimi principis Sigismundi I regis Poloniae magni ducis Lithuaniae A.D. MDXIX–MDXXI. Posnaniae: Typis Ludovici Merzbachianis, 1852.

Acta Tomiciana tomus quintus epistolarum, legationum, responsionum, actionum et rerum gestarum serenissimi principis Sigismundi I regis Poloniae magni ducis Lithuaniae A.D. MDXIX–MDXXI. Posnaniae: Typis Ludovici Merzbachianis, 1855.

⁵⁷ 1528 m. Šeštinės – gegužės 21 d.

⁵⁸ Kameneco vyskupas, Vilniaus kanauninkas Laurynas Międzyleskis (g. ap. 1480, fl. 1509–1529), *LKD* Nr. 1149.

⁵⁹ Kijevo vyskupas, Vilniaus kanauninkas Mikalojus Viežgaila (fl. 1511–1532/33), *LKD* Nr. 1451.

⁶⁰ Žygimanto Senojo sekretorius, Kališo kanauninkas Andriejus Zakževskis (ap. 1475–1535) – A. Wy - c z a ń s k i, *Między kulturą a polityką. Sekretarze królewscy Zygmunta Starego 1506–1548*, Warszawa, 1990, s. 271.

⁶¹ Vilniaus kanauninkas, Kauno, Kernavės ir Pasvalio klebonas, Kauno muitininkas, valdovo sekretorius Erazmas, Eustachijaus sūnus (fl. 1512–1546), *LKD* Nr. 421.

⁶² Vilniaus, Krokuvos kanauninkas, valdovo sekretorius Stanislovas Tarla (gimė apie 1480 m., fl. 1505–1544), *LKD* Nr. 2200.

Acta Tomicianana tomus sextus... A.D. MDXXII–MDXXIII. Posnaniae: Typis Ludovici Merzbachianis, 1857.

Andrae Cricii Carmina. Ed. Casimirus Morawski. Cracoviae: Typis Universitatis Jagellonicae, 1888.

Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 15 (1528–1538), Užrašymų knyga 15. Parengė Artūras Dubonis. Vilnius: Žara, 2002.

Matricularum Regni Poloniae Summaria: Excussis Codicibus, Qui in Chartophylacio Maximo Varsoviensi Asservantur [MRPS]. Ed. Teodor Wierzbowski, Jakub Sawicki. Varsoviae, 1905.

Rachunki podskarbiego Andrzeja Kościeleckiego z lat 1510–1511. Oprac. Anna i Hubert Wajs. Kraków: Zamek królewski na Wawelu, 1997.

Rationes Curiae Sigismundi Jagellonici, ducis Glogoviensis et Opaviensis, Silesiae et Lusatiarum summi capitanei, de annis (1493) 1500–1507 // Účty Dvora Prince Zikmunda Jagellonského, vévody hlohovského a opavského, nejvyššího hejtmana Slezska a Lužic, z let (1493) 1500–1507. Ed. Petr Kozák. Praha: Scriptorium, 2014.

[RZEPNICKI, Franciszek.] *Vitae praesulum Poloniae et Magni Ducatus Lithuaniae res praecipuae illorum temporibus gesta ad annum MDCCLX. Origo ecclesiarum cathedralium quatuor libris comprehensae, opera P. Francisci Rzepnicki*. T. 3. Typis Posnaniensibus clari Collegii Societatis Jesu, 1761–1763.

Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae... T. 2. Ed. Augustinus Theiner. Romae: Typis Vaticanis, 1861.

ALIŠAUSKAS, Vytautas, JASZCZOŁT, Tomasz, JOVAIŠA, Liudas, PAKNYS, Mindaugas. *Lietuvos katalikų dvasininkai XIV–XVI a.* Vilnius: Aidai, 2009.

BRZEZIŃSKA, Anna. Healing at the Jagiellonian Court. In: *Witchcraft mythologies and persecutions*. Ed. Eva Pócs, Gábor Klanczay in collaboration with Eszter Csoňka-Takács. Budapest–New York: Central European University Press, 2008, p. 184–196.

BORKOWSKA OSU, Urszula. *Dynastia Jagiellonów w Polsce*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2011.

DZIKÓWNA, Janina. *Kleparz do 1528 roku*. Kraków: Druk W.L. Anczyca i Spółki, 1932.

JASZCZOŁT, Tomasz. Ród Niemiry w Wsielubia – Niemirowiczowie i Szczytowie herbu Jastrzębiec do połowy XVI wieku. In: *Unia w Horodle na tle stosunków polsko–litewskich. Od Krewa do Zaręczenia wzajemnego Obojga Narodów*. Red. S. Górzynski. Warszawa: DiG, 2015, s. 175–250.

KIAUPA, Zigmantas. Kanonik mytnikiem. Karta z dziejów Litwy w pierwszej połowie XVI wieku. In: *Origines, fontes et narrationes – pośród kręgów poznania historycznego. Prace ofiarowane profesorowi Marcelemu Antoniewiczowi w 65. rocznicę urodzin*. Pod red. M. Cetwińskiego, M. Janika. Częstochowa: Wydawnictwo im. Stanisława Podobińskiego Uniwersytetu Humanistyczno–Przyrodniczego im. Jana Długosza w Częstochowie, 2018, s. 383–396.

KOZÁK, Petr. Ženy v okolí jagellonského prince (pozdějšího polského krále a litevského velkoknížete) Zikmunda I. do jeho sňatku s Barborou Zápolskou. In: *Świat kobiet w Czechach i w Polsce w średniowieczu i w epoce nowożytnej*. Red. W. Iwańczak, A. Januszek-Sieradzka, J. Smolucha. Kraków: Wydawnictwo naukowe Akademii Ignatianum w Krakowie, 2018, s. 63–92.

McDOUGALL, Sara. *Royal Bastards. The Birth of Illegitimacy, 800–1230*. Oxford: Oxford University Press, 2017.

MURPHY, Beverley A. *Bastard Prince. Henry VIII's Lost Son*. Stroud: The History Press, 2010.

NOWOGRODZKI, Stanisław. *Rządy Zygmunta Jagiellończyka na Śląsku i w Łużycach (1499–1506)*. Oświęcim: NapoleonV, 2015.

PAWIŃSKI, Adolf. *Młode lata Zygmunta Starego*. Warszawa: Nakładem Gebethnera i Wolffa, 1893.

PIETRZAK-THÉBAULT, Joanna. Andrzej Krzycki–Andreas Cricius (1482–1537): Evêque de paradoxes. *Seizième siècle*, t. 11, 2015, p. 43–58.

POCIECHA, Władysław. *Królowa Bona (1494–1557). Czasy i ludzie Odrodzenia*. T. II. Poznań: Nakładem Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk Czcionkami Drukarni Uniwersytetu Poznańskiego, 1949.

PRZEZDZIECKI, Alexander. *Jagiellonki polskie w XVI wieku. Obrazy rodziny i dworu Zygmunta I i Zygmunta Augusta królów polskich*. T. 5. Kraków: W drukarni Uniwersytetu Jagiellońskiego pod zarządkiem Konst. Mańkowskiego, 1868.

PRZYAŁGOWSKI, Wincenty. *Żywoty biskupów wileńskich*. T. 1. Petersburg: Druk Jozafata Ohryzki, 1860.

RÁBAI, Krisztina. An Educated Jagiellonian Prince. *Studia historica Nitriensia*, t. 21, 2017, č. 1, p. 87–106.

SEGEL, Harold B. *Renaissance Culture in Poland: The Rise of Humanism, 1470–1543*. Ithaca and London: Cornell University Press, 1989.

SZYBKOWSKI, Sobiesław. *Kościeleccy ze Skępego herbu ogon i ich protoplaści. Studium z dziejów późnośredniowiecznej rodziny możnowładczej*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2018.

SZULC, Dominik. Bartosz Taborowicz – Marszałek hospodarski Aleksandra Jagiellończyka. Krąg rodzinny i kariera polityczna domniemanego komisarza granicznego. *Lietuvos istorijos studijos*, t. 41, 2018, p. 58–87.

ŚWIEŻAWSKI, Aleksander. Kościelecka (z Kościelca) Katarzyna. *Polski Słownik Biograficzny*. T. 14. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1968–1969, s. 397–398.

WDOWISZEWSKI, Zygmunt. *Genealogia Jagiellonów i Domu Wazów w Polsce*. Kraków: Avalon, 2017.

WYCZAŃSKI, Andrzej. *Między kulturą a polityką. Sekretarze królewscy Zygmunta Starego 1506–1548*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1990.

АЛЯХНОВІЧ, Рагнеда Анагольеўна, РЫБЧОНАК, С. А., ШАЛАНДА, А. І. *Род Іллінічаў у Вялікім Княстве Літоўскім у XV–XVI стст.: радавод, гербы, уладанні*. Мiр: Музей „Замкавы комплекс „Мiр“, 2015.

**CONCUBINE AND ENCHANTRESS:
KATARZYNA TELNICZANKA AND HER BLACK MYTHSUMMARY**

Summary

S.C. ROWELL

Katarzyna Hochstadt of Telnicz (ca 1480–1528), mistress of Sigismund the Old, mother of John of the Lithuanian Dukes, bishop of Vilnius (1519–36) and Poznań (1536–38) has come down in history as an enchanting beauty or a witch, or both. Her image is defined by her relationship with powerful men – her lover, her son, her husband (Andrzej Kościelecki, castellan of Wojnicz and sub–treasurer of the Crown of Poland) and alleged victims (various royal secretaries and high–ranking clerics). This article assesses what little by way of solid evidence is known of her life and how this can be related with the image of man–chasing vamp, interference in the running of the diocese of Vilnius (thereby allegedly provoking the appointment of bishop protectors to the see) and scandal in village and town (according to one seventeenth–century historian). There is evidence that while John of the Lithuanian Dukes was still a minor and enjoyed the rank of provost of Płock and Poznań and canon of Kraków the property associated with his office was overseen by his step–father and perhaps by his mother. After John became bishop of Vilnius, Her Magnificence the Bishop’s Mother, the Lady Dowager Castellan of Wojnicz and Sub–Treasurer of the Crown of Poland resided for some time at her son’s court in Vilnius and on at least two occasions exercised her maternal influence to facilitate access to the bishop for canons (Stanislaw Dambrowka, Martin of Dusniki and Albert Wielezinski) involved in a dispute with their brother canon and scholast Jakub Staszkowski. The detailed discussion of internal cathedral disputes in the presence of a lay person, and even worse, a woman, scandalised members of the Cathedral Chapter but there is no evidence that Lady Katarzyna sought to determine the outcome of this case. We also know that she patronised at least one noblewoman (the widowed sister–in–law of Bishop Albert Tabor) who subsequently adopted Bishop John as her son and heir and made financial endowments on both the bishop and his mother. After Katarzyna died in Vilnius in the late summer of 1528 her corpse was transported to Kraków for burial by a Vilnius canon, Erasmus Eustachii, whose family had connections with Andrzej Kościelecki and Bishop John of Vilnius. The satirical verse penned by Andrzej Krzycki concerning a mother–stepmother and father–stepfather (Katarzyna and King Sigismund) and „an old hag who stinks like a goat“ represents neo–Latin literary exercises provoked by fear of the influence at the royal court of Katarzyna and her family rather than an accurate and literal description of Katarzyna and her activities.

Gauta 2019 m. balandžio mėn.
Priimta 2019 m. birželio mėn.

S. C. Rowell – Lietuvos istorijos instituto Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijos skyriaus vyresnysis mokslo darbuotojas.

Adresas: Lietuvos istorijos institutas, Kražių g. 5, Vilnius LT–01108
El. paštas: karunakalv@yahoo.co.uk

Lietuvos istorijos metraštis = The Year-Book of Lithuanian History = Jahrbuch für litauische Geschichte / Lietuvos istorijos institutas; redakcinė kolegija: Gintautas Sliesoriūnas (pirm.)... [et al]. – Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2019.

ISSN 0202-3342

2019 metai 2. – 2019. – 238 p. – Santr. angl. – Bibliogr. nuorodose ir str. gale. –

Metraštyje skelbiami reikšmingi 2019 metų antrojo pusmečio Lietuvos istorikų darbai, istorijos šaltinių publikacijos, mokslo gyvenimas.

Mokslo žurnalas

Lietuvos istorijos institutas
LIETUVOS ISTORIJOS METRAŠTIS
2019 metai 2

Redaktorė *Ieva Puluikienė*
Maketuotoja *Žydronė Jakonytė*
Dailininkė *Audronė Uzielaitė*
Santraukas į anglų kalbą vertė *Ieva Vitėnienė*

2019 11 19. 16,78 leidyb. apsk. l. Tiražas 150 egz.

Išleido Lietuvos istorijos institutas
Kražių g. 5, Vilnius, LT-01108
Spausdino UAB „Baltijos kopija“
Kareivių g. 13B, Vilnius